

Γιάννης Υφαντόπουλος

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ
Η ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ Ο.Ο.Σ.Α.
ΚΑΙ ΤΗΣ Ε.Ο.Κ.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένας από τους κύριους στόχους του κοινωνικού κράτους είναι η αποτελεσματική και κοινωνικά δίκαιη κατανομή των οικονομικών και κοινωνικών πόρων μεταξύ των πολιτών. Στην περίπτωση των ηλικιωμένων ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται μέσω ενός συστήματος συνταξιοδοτικών παροχών, όπου μεταβιβάζονται εισοδήματα από τους νεότερους προς τους ηλικιωμένους προκειμένου να εξασφαλιστεί ένα επίπεδο εισοδήματος.

Για το σκοπό αυτό έχουν αναπτυχθεί διάφορα συνταξιοδοτικά συστήματα τα οποία βασίζονται στις ιστορικές, πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές δομές κάθε χώρας.

Η μελέτη αυτή διακρίνεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος εξετάζεται η διεθνής εμπειρία των συνταξιοδοτικών παροχών στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. και της Ε.Ο.Κ. ενώ στο δεύτερο επικεντρώνεται στην Ελλάδα. Αρχικά διενεργείται μια κριτική ιστορική ανασκόπηση του συνταξιοδοτικού συστήματος, συζητούνται οι δύο βασικές μορφές συστημάτων, το στατικά διανεμητικό (pay-as-you-go) και το κεφαλαιοποιητικό (funded), και παρουσιάζεται ο ρόλος του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Στη συνέχεια εξετάζεται κατά πόσον οι διάφοροι παράγοντες όπως η δημογραφική σύνθεση, η συνταξιοδοτική κάλυψη, το εισόδημα και άλλοι επηρέασαν την ανάπτυξη των δαπανών για συντάξεις. Οι εμπειρικές έρευνες που έγιναν για τις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. (Ο.Ε.Κ.Δ. 1977, 1985, 1987) έδειξαν ότι οι συντάξεις αυξήθηκαν με πολύ ταχύτερους ρυθμούς από τις υπόλοιπες κοινωνικές δαπάνες. Το 1960, το 4,8% του Α.Ε.Π.

διετίθεται κατά μέσον όρο στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. για συντάξεις. Το 1984, το ποσοστό αυτό έφθασε το 9,2% και το 2040 προβλέπεται να ξεπεράσει το 20%. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα αυτό. Γι' αυτό στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του ελληνικού κοινωνικο-ασφαλιστικού συστήματος και εξετάζεται η συνταξιοδοτική κάλυψη, η χρηματοδότηση και οι παροχές. Επειδή οι συντάξεις διαφοροποιούνται σημαντικά στην Ελλάδα, από 7.000 δρχ. του Ο.Γ.Α. μέχρι 175.000 δρχ. του Ο.Τ.Ε., κρίθηκε σκόπιμη η βαθύτερη διερεύνηση της οικονομικής ανισότητας των συνταξιούχων. Επιπλέον, εξετάζεται η διαχρονική εξέλιξη των συντάξεων σε σχέση με το Α.Ε.Π., τις κοινωνικές και δημόσιες δαπάνες. Τέλος, επιχειρείται η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την τιμαριθμική αναπροσαρμογή των συντάξεων.

2.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ Ο.Ο.Σ.Α.

Οι θεμελιακές αρχές των σύγχρονων συνταξιοδοτικών συστημάτων θα μπορούσαν να οροθετηθούν στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, όπου αναπτύσσονται δύο βασικές μορφές κοινωνικής πολιτικής. Η πρώτη αναπτύσσεται στη Γερμανία από τον Bismark και δέχεται την επιρροή της Ιστορικής Σχολής και των «εκ καθέδρας σοσιαλιστών» που προσδιορίζουν με το *verein für socialpolitik* τις αντιλήψεις τους περί κοινωνικού κράτους. Η δεύτερη αναπτύσσεται στην Αγγλία από τον Beveridge και εδραιώνεται στις κεϋνσιανές απόψεις περί κρατικού παρεμβατισμού και του αναπτυξιακού ρόλου του δημόσιου τομέα.

Στη Γερμανία, οι δεκαετίες του 1880 και 1890 χαρακτηρίζονται από την άνοδο του εργατικού κινήματος, την άνοδο του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος (*Arbeiterfrage*), και την εξάπλωση των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Ο Bismark για να αμβλύνει τις εργατικές κινητοποιήσεις υιοθετεί εκτεταμένα κοινωνικά μέτρα και το 1889 θεσπίζει νόμο, βάσει του οποίου συνταξιοδοτούνται όλοι οι χειρώνακτες εργάτες που αμείβονται με λιγότερο από 40 μάρκα την εβδομάδα. Αρχικά το συνταξιοδοτικό όριο ηλικίας ήταν τα 70 έτη, αργότερα όμως μειώθηκε στα 65. Η φιλοσοφία του γερμανικού συνταξιοδοτικού συστήματος βασίζεται στην αρχή των «αυτόνομων και αυτοδιοικούμενων» ασφαλιστικών φορέων που απέβλεπαν στην κάλυψη των κινδύνων και στην παροχή συντάξεων στα μέλη κάθε επαγγελματικής κατηγορίας. Οι απασχολούμενοι σε διαφορετικές οικονομικές δραστηριότητες δημιουργούν

τους «δικούς» τους «επαγγελματικούς» ασφαλιστικούς οργανισμούς που χρηματοδοτούνται ισόποσα από εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών.

Στη Βρετανία, στα τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα, δημιουργούνται «κυβερνητικές» και «βασιλικές» επιτροπές που αποσκοπούν στη μελέτη των αναγκών των ηλικιωμένων και των φτωχών και στη διαμόρφωση προτάσεων. Η κοινωνική έρευνα συμβάλλει ουσιαστικά στη χαρτογράφηση των κοινωνικών αναγκών.

Οι μελέτες των Rowntree (1901, 1941) και Booth (1902) παρέθεσαν πολλά στοιχεία για την έκταση της φτώχειας και τις συνθήκες διαβίωσης, υγείας και κατοικίας των Βρετανών που επηρέασαν τα φιλελεύθερα φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής. Έτσι ο Hobson στα 1909, υποστηρίζει ότι το φιλελεύθερο δόγμα δεν συνεπάγεται μόνο *οικονομική ελευθερία* αλλά και *οικονομική εξασφάλιση* ενός ελάχιστου ορίου εισοδήματος. Διαμορφώνεται, λοιπόν, μια νέα αντίληψη των νεο-φιλελεύθερων (new liberalism) για το κράτος πρόνοιας, που αντιστρατεύεται τις προηγούμενες απόψεις της σχολής του Laissez-Faire, γιατί το κράτος αναλαμβάνει ουσιαστικό ρόλο στην παραγωγή και διανομή των κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών. Μια από τις ουσιαστικότερες μεταρρυθμίσεις ήταν η θεσμοθέτηση από τον Lloyd George στα 1911, ενός συστήματος εθνικής ασφάλειας (National Insurance Act, 1911).

Η κεντρική φιλοσοφία του βρετανικού συνταξιοδοτικού συστήματος βασίζεται στην παροχή από το κράτος ενός χαριστικού «βοηθήματος» (gratuitous) που χορηγείται σε όλους τους άνδρες και γυναίκες άνω των 70 ετών. Το 1908, το ποσό αυτό ήταν 25 πέννες και δινόταν σε όλα τα άτομα που το ετήσιο εισόδημά τους δεν ξεπερνούσε τις 21 λίρες. Όσα άτομα υπερέβαιναν το ποσό αυτό, είχαν αντίστοιχη ποσοστιαία μείωση στη σύνταξη που έπαιρναν. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1930 και η αδυναμία του συστήματος της ελεύθερης αγοράς να λύσει τα προβλήματα της ανεργίας και της οικονομικής κρίσης έφερε στο προσκήνιο μια νέα οικονομική σκέψη που βασιζόταν στον κρατικό παρεμβατισμό και υποστηριζόταν από τον Keynes (Keynes 1936).

Ο Keynes διαμόρφωσε τη θεωρία της ενεργού ζήτησης και υποστήριξε ότι ο δημόσιος τομέας με τις κρατικές και κοινωνικές δαπάνες μπορεί να επιτύχει ένα υψηλό επίπεδο απασχόλησης (επομένως λύση του προβλήματος της ανεργίας), να ικανοποιήσει τη ζήτηση για κοινωνικές υπηρεσίες (εκπαίδευση, υγεία, πρόνοια) και, ταυτόχρονα, να συντελέσει στην οικονομική άνοδο και σταθεροποίηση του συστήματος.

Η δεκαετία 1935-1945 χαρακτηρίζεται από μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών μέτρων με κύριο ρυθμιστή τον Beveridge (1944) ο οποίος στο ιστορικό Beveridge Report υποστηρίζει ένα σύστημα καθολικής ασφάλειας του πληθυσμού (social insurance).

«Κάθε άτομο [...] θα καταβάλλει μια ασφαλιστική εισφορά και το κράτος θα αναλάβει τις παροχές ανεργίας, ασθένειας, μητρότητας και σύνταξης, ανεξάρτητα από το ύψος του εισοδήματος κάθε ατόμου». (U.K. 1942, σ. 9-10).

Μετά το Beveridge Report ακολούθησε μια σειρά από εισηγητικές εκθέσεις (white papers) για κοινωνική ασφάλεια, (U.K. 1944), για δημιουργία εθνικού συστήματος υγείας (U.K. 1944) και για απασχόληση (U.K. 1944) που βασίζονταν στην κενύσιανή φιλοσοφία.

Οι απόψεις τόσο της Γερμανικής Σχολής για ένα σύστημα επαγγελματικής κοινωνικής ασφάλισης (social security), όσο και της Βρετανικής Σχολής για ένα σύστημα καθολικής κοινωνικής προστασίας (social insurance), επηρέασαν τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως τη Δανία (1892), τη Νορβηγία (1894), την Ολλανδία - Σουηδία (1913) που ανέπτυξαν συναφή ή κάπως διαφοροποιημένα συστήματα.

2.2. ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Στο τμήμα αυτό θα εξετάσουμε τις θεωρητικές απόψεις που έχουν διαμορφωθεί στη διεθνή βιβλιογραφία για τα εναλλακτικά συνταξιοδοτικά σχήματα στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. και της Ε.Ο.Κ. Θα προσδιορίσουμε εάν υπάρχουν κοινά προβλήματα και επιπλέον θα μπορέσουμε με τον τρόπο αυτό να διερευνήσουμε τη σχετική θέση της Ελλάδας ως προς τις άλλες χώρες της Ε.Ο.Κ. και του Ο.Ο.Σ.Α.

Σε μια προσπάθεια ταξινόμησης των συνταξιοδοτικών συστημάτων θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε διαφορετικά κριτήρια που θα βασίζονται:

- α) Στην ιστορικότητα του συστήματος, δηλαδή, κατά πόσο ιστορικά προσομοιάζει το σύστημα προς το πρότυπο του Bismark (επαγγελματικό σύστημα συντάξεων) ή το πρότυπο του Beveridge (καθολικό σύστημα συντάξεων).
- β) Στη χρηματοπιστωτική (financial) μορφή, δηλαδή, ανάλυση της χρηματοπιστωτικής ανταποδοτικότητας του συστήματος μέσω ενός συστήματος οικονομικών αξιών και ομολόγων (financial assets and portfolios).
- γ) Στη διανομή των συνταξιοδοτικών παροχών μέσω ενός σύνθετου συστήματος μελέτης των εισφορών και της διαχρονικής ανταποδοτικότητας.
- δ) Στη δημοσιονομική λειτουργία του συνταξιοδοτικού συστήματος.
- ε) Στη νομική μορφή, δηλαδή, δημόσιο ή ιδιωτικό σύστημα.

Κάθε μια από τις παραπάνω μορφές υπακούει σε διαφορετικούς κανόνες οργάνωσης, διοίκησης και λειτουργίας και ασκεί διαφορετικές επιπτώσεις στη διανομή του φορολογικού-ασφαλιστικού βάρους μεταξύ των εργατών, των εργοδοτών και του κράτους, καθώς και διαφορετικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη, τον πληθωρισμό, τις αποταμιεύσεις, την αγορά εργασίας, τη δημιουργία δημοσιονομικών ελλειμμάτων κ.λπ.

Στην οικονομική βιβλιογραφία, έχουν διερευνηθεί οι παραπάνω επιδράσεις για διαφορετικά κοινωνικο-ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά συστήματα.

Για παράδειγμα, ο Martin Feldstein υποστηρίζει ότι το 1975 στις Η.Π.Α. οι εισφορές για κοινωνική ασφάλιση μείωσαν τις αποταμιεύσεις κατά 40%. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται, όπως υποστηρίζει, μια σημαντική μείωση στη δημιουργία επενδύσεων και κεφαλαιουχικών αγαθών και κατά συνέπεια μείωση στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.). Υποστήριξε, μάλιστα, ότι η μείωση του Α.Ε.Π. το 1975 ήταν 285 δις. δολάρια, ή 3.500 δολάρια ανά οικογένεια. Τη μελέτη του Feldstein (1976) ακολούθησαν και άλλοι ερευνητές όπως Barro (1977), Darby (1979), Kotlikoff (1979), Feldstein (1974, 1976), Munnell (1974, 1976, 1988).

Ο Lampman (1977), όμως, υποστηρίζοντας μια περισσότερο κεϋνσιανή αντίληψη, ανέφερε ότι η δημιουργία αποταμιεύσεων αποτελεί μια εκροή από το οικονομικό σύστημα και δεν σημαίνει, βέβαια, ότι οι αποταμιεύσεις θα επενδυθούν πάντα παραγωγικά. Μάλιστα, μια υψηλή αύξηση των αποταμιεύσεων θα οδηγούσε σε μείωση της κατανάλωσης, μείωση του εισοδήματος, μείωση του Α.Ε.Π. και κατά συνέπεια, μεσοπρόθεσμα, μείωση και των αποταμιεύσεων.

Για το ελληνικό σύστημα των κοινωνικών ασφαλίσεων και των επιδράσεών του στην οικονομία έχουν γίνει μελέτες από τους Προβόπουλο (1987) και Τάτσο (1983). Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών έδειξαν ότι η κοινωνική ασφάλιση μειώνει τις αποταμιεύσεις με προφανείς επιδράσεις στις επενδύσεις και στο εθνικό προϊόν της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η έρευνα για τις οικονομικές επιδράσεις της κοινωνικής πολιτικής είναι αρκετά περιορισμένη στην Ελλάδα και οι οποιεσδήποτε προσπάθειες θα επέφεραν ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Εμείς στη μελέτη αυτή θα αναφερθούμε σε μια περισσότερο μακροοικονομική και τυπολογική παρουσίαση των συνταξιοδοτικών συστημάτων και λιγότερο μικροοικονομική.

Η κύρια οικονομική φιλοσοφική αρχή πάνω στην οποία εδραϊώνεται κάθε συνταξιοδοτικό σύστημα είναι η *διαχρονική αναδιανομή του εισοδήματος*. Αυτό σημαίνει ότι μεταβιβάζεται εισόδημα από το ενεργό εργατικό δυναμικό μιας χώρας, που πληρώνει κοινωνικές εισφορές, προς τους συνταξιούχους. Η μεταβίβαση αυτή μπορεί να λάβει το χαρακτήρα μιας *κοινωνικής*

σύμβασης μεταξύ των πολιτών που καταβάλλουν εισφορές και του κράτους (ή του ασφαλιστικού φορέα) για την εξασφάλιση στους ηλικιωμένους ενός επιπέδου εισοδήματος. Μπορεί επίσης να λάβει τη μορφή μιας *ιδιωτικής σύμβασης* μεταξύ ενός εργαζόμενου ατόμου και μιας ιδιωτικής ασφαλιστικής εταιρίας.

Οι πλέον συνήθεις μορφές συντάξεων βασίζονται είτε σε ένα σύστημα *στατικά διανεμητικό* όπου οι σημερινοί εργαζόμενοι με τις εισφορές τους χρηματοδοτούν τις συντάξεις-εισοδήματα των ηλικιωμένων (pay-as-you-go system [PAYG]) είτε σε ένα σύστημα *κεφαλαιοποιητικό* (funded system), όπου οι ασφαλιστικές εισφορές των ηλικιωμένων κεφαλαιοποιούνται και ύστερα από ένα χρονικό διάστημα αρχίζει η ρευστοποίηση του κεφαλαίου —η συνταξιοδότηση— υπό μορφή χρονικών προσόδων (annuities).

Τα περισσότερα δημόσια συνταξιοδοτικά συστήματα στις χώρες της Ε.Ο.Κ. και του Ο.Ο.Σ.Α. εκτός της Σουηδίας και της Ιαπωνίας (Rosa, 1982) έχουν στατικά διανεμητικό χαρακτήρα (PAYG). Τον ίδιο χαρακτήρα έχει και το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα όπου οι ασφαλιστικοί οργανισμοί με τις εισφορές που εισπράττουν, χρηματοδοτούν τις συντάξεις. Σε ένα τέτοιο σύστημα εύκολα γίνεται αντιληπτός ο σημαντικός ρόλος της αναλογίας των απασχολούμενων ασφαλισμένων A προς τους συνταξιούχους Σ

$$\frac{\Sigma}{A} = \frac{\text{Συνταξιούχοι}}{\text{Απασχολούμενοι-Ασφαλισμένοι}}$$

Εάν για παράδειγμα λόγω της γήρανσης του πληθυσμού ή λόγω μείωσης των συνταξιοδοτικού-ηλικιακού ορίου αυξάνεται ο αριθμητής, το πρόβλημα ανεύρεσης των πόρων είναι σαφές. Επίσης εάν υπάρχει ανεργία και μειώνεται ο παρονομαστής ή το διαθέσιμο εισόδημα είναι κοντά στα όρια της φτώχειας, τότε επίσης αναφαίνεται το σημαντικό πρόβλημα χρηματοδότησης των εισφορών και επομένως και των συντάξεων.

Τα περισσότερα ιδιωτικά συστήματα βασίζονται στην κεφαλαιοποιητική αρχή. Το άτομο καταβάλλει ετησίως το ποσό C και με δεδομένο το επιτόκιο i συγκεντρώνει ύστερα από 40 χρόνια εργασίας ένα τελικό ποσό F το οποίο μπορεί να εισπράξει είτε υπό τη μορφή της εφάπαξ αμοιβής είτε υπό τη μορφή χρονικών προσόδων. Ο μαθηματικός τύπος του κεφαλαίου F ορίζεται ως εξής:

$$F = \frac{C [(1+i)^{40} - 1]}{i}$$

Εδώ βέβαια ο πληθωρισμός και το επιτόκιο αποτελούν τους καθοριστικούς παράγοντες προσδιορισμού των μελλοντικών συντάξεων.

Στις περισσότερες χώρες της Ε.Ο.Κ. και του Ο.Ο.Σ.Α., ύστερα από την κρίση του κράτους πρόνοιας, το 1974, παρουσιάζεται μεγάλη επιμειξία μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών συνταξιοδοτικών συστημάτων (Πίνακας 1). Πατροπαράδοτα δημόσια συστήματα καθολικής κάλυψης που παρείχαν ένα ελάχιστο ύψος εισοδήματος (flat rate income maintenance benefit) ανέπτυξαν επιπλέον ένα ιδιωτικό συμπληρωματικό δίκτυο ασφαλίσεων. Στη Βρετανία για παράδειγμα, πέρα από το πατροπαράδοτο πρότυπο του Beveridge έχει αναπτυχθεί συμπληρωματική ιδιωτική ασφάλιση. Το 50% του εργατικού βρετανικού δυναμικού (Hoglick 1987) συμμετέχει σε ιδιωτικές συμβάσεις (contracting out) με ασφαλιστικούς οργανισμούς. Ένα μέρος, μάλιστα, των παροχών που είχε αναλάβει προηγούμενα ο δημόσιος τομέας τώρα αναλαμβάνεται από τον ιδιωτικό.

Επιπλέον, σε ορισμένες χώρες όπως η Φινλανδία, Σουηδία, Γαλλία, Ελβετία και Ολλανδία, τα εργατικά σωματεία και συνδικάτα ανέλαβαν την προώθηση υποχρεωτικών ιδιωτικών επαγγελματικών συντάξεων (mandatory occupational pensions). Οι εκπρόσωποι των εργαζομένων, της διοίκησης, του κράτους και των ιδιωτικών εταιριών αναλαμβάνουν μια συλλογική σύμβαση (collective bargaining) για τη διαμόρφωση ενός μικτού (δημόσιου και ιδιωτικού) ασφαλιστικού προγράμματος.

Οι ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρίες σε χώρες όπως το Βέλγιο, τη Γερμανία και την Ολλανδία παρέχουν ένα ευρύ φάσμα συνταξιοδοτικών-κεφαλαιοποιητικών προγραμμάτων που συνδυάζονται με ασφάλειες ζωής και ασθένειας.

Ανεξάρτητα από τη μορφή των συστημάτων, στις περισσότερες χώρες, το συνταξιοδοτικό όριο ηλικίας είναι το 65ο για τους άνδρες και το 60ό για τις γυναίκες. Ωστόσο, λόγω των συντάξεων αναπηρίας το μέσο συνταξιοδοτικό όριο μειώνεται στα 58 έτη. Ο τρόπος υπολογισμού των συνταξιοδοτικών παροχών διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα. Σε χώρες με εθνικά συνταξιοδοτικά συστήματα υπάρχει ένα καθολικά αποδεκτό ελάχιστο όριο [b_0] (universal flat rate) και επιπλέον λαμβάνονται υπόψη άλλοι παράγοντες όπως οι αμοιβές (μισθοί ή έσοδα) του απασχολούμενου [y], τα χρόνια καταβολής εισφορών [t] και τέλος ένας επιπλέον παράγοντας [c] που δίδεται υπό τη μορφή τόκου. Η απλή μαθηματική φόρμουλα προσδιορισμού είναι:

$$B = b_0 + [y * t * c (t, y)]$$

b_0 = ελάχιστη σύνταξη (flat rate)

y = εισόδημα ατόμου

t = χρόνος καταβολής εισφορών

$c (t, y)$ = συνολική απόδοση

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Τυπολογία των χαρακτηριστικών των συνταξιοδοτικών συστημάτων

	Δημόσιος τομέας		Αυτόνομος ασφ. φορέας δημόσιος ή ιδιωτικός	Ιδιωτικός τομέας	
	Δημόσια καθολική κάλυψη	Πλήρης κοινωνική ασφάλεια	Κοινωνική ασφάλιση	Επαγγελμα- τική ασφάλεια	Συμβάσεις
Βασικά					
Συστήματα					
Αυστραλία	*	*	—	—	—
Νέα Ζηλανδία	*	*	—	—	—
Μικτά					
Συστήματα					
Καναδάς	*	—	*	—	—
Δανία	*	*	—	—	*
Φινλανδία	*	*	—	—	*
Ιρλανδία	—	*	*	—	—
Νορβηγία	*	—	*	—	—
Σουηδία	*	—	*	*	—
Βρετανία	—	*	*	—	*
Ασφαλιστικά					
Συστήματα					
Αυστρία	—	—	*	—	—
Βέλγιο	—	—	*	—	—
Γερμανία	—	—	*	—	—
Γαλλία	—	—	*	*	—
Ιταλία	—	—	*	—	—
Ιαπωνία	—	—	*	—	*
Λουξεμβούργο	—	—	*	—	—
Ολλανδία	—	—	*	*	—
Πορτογαλία	—	—	*	—	—
Ισπανία	—	—	*	—	—
Ελβετία	—	—	*	*	—
Η.Π.Α.	—	—	*	—	—
Ελλάδα	—	—	*	—	—

Στον Πίνακα 2, παρέχονται πληροφορίες για κάθε μια από τις παραπάνω παραμέτρους για τις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α.. Όπως προκύπτει από τη μελέτη του Πίνακα 2, στην Ελλάδα, λόγω της πολλαπλότητας των ασφαλιστικών φορέων και λόγω της ανυπαρξίας ενός εθνικού, ελάχιστα αποδεκτού, συνταξιοδοτικού ορίου, ο πρώτος παράγοντας της παραπάνω εξίσωσης (b_0) είναι ανύπαρκτος. Επίσης, σε αντίθεση με τις περισσότερες χώρες, όπου λαμβάνονται υπόψη οι αμοιβές όλης της επαγγελματικής σταδιοδρομίας (Καναδάς, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Η.Π.Α.) ή τουλάχιστον οι αμοιβές των 40 ή 35 ή 10 χρόνων προϋπηρεσίας, στην Ελλάδα λαμβάνονται υπόψη μόνο τα δύο τελευταία χρόνια προϋπηρεσίας πριν από τη σύνταξη. Αναπόφευκτα, λοιπόν, σε πολλές περιπτώσεις, οι συντάξεις είναι κατά πολύ υποεκτιμημένες, ιδιαίτερα για τους ελεύθερους επαγγελματίες.

Η χρονική περίοδος καταβολής των ασφαλιστικών εισφορών (t) έχει ένα μέγιστο όριο ετών προϋπηρεσίας, καθώς και ένα ελάχιστο (eligibility period) που καθορίζει το δικαίωμα για σύνταξη. Πάλι λόγω της πολυπλοκότητας του ελληνικού ασφαλιστικού συστήματος τα όρια αυτά διαφέρουν από τον ένα στον άλλο ασφαλιστικό οργανισμό, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατόν να υπάρξει ένα ενιαίο όριο.

2.3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΣΑΝ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΙΑ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ Ο.Ο.Σ.Α.

Σε όλες τις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. και της Ευρώπης, ανεξάρτητα από τη μορφή του συνταξιοδοτικού συστήματος, οι δαπάνες για συντάξεις παρουσίασαν έντονες αυξητικές τάσεις. Λόγω έλλειψης στατιστικών πληροφοριών για τον ιδιωτικό τομέα, στο τμήμα αυτό θα διερευνήσουμε την εξελικτική τάση των δημόσιων συντάξεων σε σχέση με τέσσερις αρχικά κύριους παράγοντες (δημογραφικούς, ασφαλιστικούς, διανεμητικούς, οικονομικούς) και στη συνέχεια σε σχέση με το εθνικό εισόδημα κάθε χώρας.

Παρά τους περιορισμούς που υπάρχουν στις διεθνείς συγκρίσεις, θα επιδιωχθεί ωστόσο μία παρουσίαση της σχετικής θέσης της Ελλάδας ως προς τις άλλες χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. και της Ε.Ο.Κ.

Ένα στατιστικό υπόδειγμα

Στην οικονομική βιβλιογραφία Verbon (1987, 1986, 1985), Samuelson (1975) έχουν αναπτυχθεί διαφορετικές οικονομετρικές μέθοδοι (παλινδρόμηση, παραγοντική, decomposition) για τον προσδιορισμό της σχετικής επίδρασης κάθε ενός από ένα σύνολο κοινωνικών δημογραφικών και οικονομικών παραγόντων στην αύξηση των δαπανών για συντάξεις. Εδώ θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα από μία σχετικά εύκολη μέθοδο (decomposition analysis) που δείχνει την επί μέρους επίδραση τεσσάρων παραγόντων στο λόγο εισόδημα προς συντάξεις. Συνοπτικά η σχέση ορίζεται ως εξής:

$$\frac{\text{Συντάξεις}}{\text{Εισόδημα}} = \frac{\text{Πληθ. 65 +}}{\text{Πληθ. 15-65}} * \frac{\text{Συνταξ/χοι}}{\text{Πληθ. 65 +}} * \frac{\text{Συντάξεις ανά κεφαλή}}{\text{εισόδημα ανά εργαζόμενο}} * \frac{\text{Πληθ. 15-65}}{\text{απασχολούμενοι}}$$

$$\Sigma / E = \alpha * \beta * \gamma * \delta \quad (1)$$

Έτσι, η διαχρονική εξέλιξη των συντάξεων επηρεάζεται από τέσσερις βασικούς παράγοντες:

- α) Τον *δημογραφικό λόγο εξάρτησης* 65 + / 15-65 (dependancy ratio).
- β) Τη *συνταξιοδοτική κάλυψη* συνταξιούχων / πληθ. 65 + (eligibility ratio).
- γ) Τον *διανεμητικό λόγο μεταβίβασης εισοδήματος* από τους απασχολούμενους προς τους συνταξιούχους (transfer ratio).
- δ) Την *ανεργία και αδυναμία απασχόλησης* μιας μερίδας του ενεργού πληθυσμού (inactive ratio).

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται η επίδραση καθενός από τους παραπάνω παράγοντες στην εξέλιξη των συντάξεων. Ας εξετάσουμε όμως αναλυτικότερα κάθε παράγοντα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Κριτήρια συνταξιοδοτικών παροχών

	Συνταξιοδοτική ηλικία		Ελάχιστο όριο σύνταξης	Εισοδηματική βάση για τη σύνταξη	Συντάξιμα χρόνια	
	Άνδρες	Γυναίκες			Ελάχιστο όριο	Μέγιστο όριο
Αυστραλία	65	60	ελάχιστο όριο	—	—	—
Αυστρία	65	60	—	τα 10 τελευταία έτη	15	45
Βέλγιο	65	60	—	όλα τα έτη εργασίας	10	45
Καναδάς	65	60	εθνικό ελάχιστο όριο	όλα τα έτη εργασίας	10	40
Δανία	67	67	67-70 ελάχιστη αμοιβή	—	3	40
Φινλανδία	65	65	ελάχιστο όριο	όλα τα έτη εργασίας	—	40
Γαλλία	60	60	—	έσοδα από τα 10 καλύτερα χρόνια	10	37,5
Γερμανία	65	65	—	όλα τα έτη εργασίας	5	40
Ιρλανδία	66	66	εθνικό ελάχιστο όριο	—	—	—
Ιταλία	60	55	—	5 τελευταία έτη	15	40
Ιαπωνία	60	55	ελάχιστο όριο	όλα τα έτη εργασίας	25	40
Λουξεμβούργο	65	65	ελάχιστο όριο	όλα τα έτη εργασίας	5	40
Ολλανδία	65	65	—	—	—	50
Νορβηγία	67	67	εθνικό ελάχιστο όριο	έσοδα από τα 20 καλύτερα χρόνια	3	40
Νέα Ζηλανδία	60	60	—	—	—	—
Πορτογαλία	65	62	ελάχιστο όριο	τα καλύτερα 5 χρόνια από τα 10 τελευταία έτη	10	36
Ισπανία	65	65	—	8 τελευταία έτη	15	35
Σουηδία	65	65	εθνικό ελάχιστο όριο	15 καλύτερα χρόνια	10	30
Ελβετία	65	62	ελάχιστο όριο	όλα τα έτη εργασίας	—	44
Βρετανία	65	60	εθνικό ελάχιστο	όλα τα έτη	20	—
Η.Π.Α.	65	65	—	όλα τα έτη	10	35
Ελλάδα	65	60	—	2 τελευταία έτη	13,5	35

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξη των συντάξεων

	Μεταβολές της αναλογίας δαπανών	Παράγοντες			
		Δημογραφική εξάρτηση	Συνταξιοδοτική κάλυψη	Μεταβιβασεις εισοδήματος	Αδυναμία απασχόλησης
Βασικά συστήματα					
Αυστραλία	1,45	1,10	1,41	0,92	1,01
Νέα Ζηλανδία	2,29	1,05	1,37	1,55	1,01
Μικτά συστήματα					
Καναδάς	2,23	1,13	1,54	1,40	0,91
Δανία	1,50	1,36	0,95	1,20	0,96
Φινλανδία	2,99	1,54	1,00	1,84	1,04
Ιρλανδία	2,29	0,96	1,20	1,68	1,18
Νορβηγία	2,71	1,41	1,45	1,60	0,83
Σουηδία	2,68	1,47	1,21	1,63	0,92
Βρετανία	1,76	1,27	1,23	1,04	1,09
Ασφαλιστικά συστήματα					
Αυστρία	3,03	1,14	1,78	1,37	1,09
Βέλγιο	2,14	0,96	1,38	1,44	1,12
Γερμανία	1,89	1,18	1,61	0,84	1,18
Ιταλία	2,81	1,46	1,14	1,46	1,15
Ιαπωνία	8,15	1,52	2,93	1,75	1,05
Λουξεμβούργο	1,81	1,20	1,67	0,91	0,99
Ολλανδία	2,40	1,19	1,04	1,66	1,17
Πορτογαλία	12,96	1,44	29,49	0,33	0,94
Ισπανία	2,36	1,14	1,00	1,47	1,40
Ελβετία	3,30	1,14	1,07	2,21	1,05
Η.Π.Α.	2,86	1,26	1,55	1,41	0,94

Πηγή: O.E.C.D. (1987). Reforming Public Pensions, Paris.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ποσοστό ηλικιωμένων 65 ετών και
άνω στο συνολικό πληθυσμό

Χώρες	1950	1980	2000	2010	2030	2050
Αυστραλία	8,12	9,62	11,63	12,59	18,22	19,44
Αυστρία	10,44	15,47	14,94	17,45	22,82	21,73
Βέλγιο	11,04	14,37	14,70	15,90	20,78	20,79
Καναδάς	7,67	9,51	12,84	14,61	22,39	21,34
Δανία	9,13	14,41	14,87	16,47	22,56	23,17
Φινλανδία	6,66	11,98	14,43	16,76	23,78	22,70
Γαλλία	11,38	13,96	15,28	16,26	21,76	22,33
Γερμανία	9,35	15,51	17,12	20,35	25,82	24,48
Ελλάδα	6,76	13,14	14,97	16,77	19,49	21,06
Ισλανδία	7,67	9,90	12,86	11,25	18,11	25,21
Ιρλανδία	10,67	10,72	11,12	11,08	14,74	18,86
Ιταλία	8,02	13,45	15,31	17,28	21,92	22,61
Ιαπωνία	6,21	9,10	15,20	18,62	19,97	22,30
Λουξεμβούργο	—	13,52	16,74	18,12	22,38	20,28
Ολλανδία	7,74	11,51	13,46	15,13	22,96	22,61
Ν. Ζηλανδία	8,95	9,73	11,07	12,01	19,35	21,30
Νορβηγία	9,59	14,76	15,15	15,12	20,73	21,90
Πορτογαλία	6,99	10,17	13,54	14,13	18,24	20,59
Ισπανία	7,30	10,85	14,36	15,53	19,64	22,86
Σουηδία	10,25	16,29	16,58	17,47	21,70	21,40
Ελβετία	9,61	13,83	16,73	20,49	27,29	26,27
Τουρκία	3,38	4,74	5,03	5,52	8,92	11,51
Βρετανία	10,73	14,87	14,48	14,61	19,24	18,74
Η.Π.Α.	8,14	11,29	12,15	12,79	19,49	19,31
Μέσος Όρος	8,52	12,20	13,94	15,27	20,51	21,36

Πηγή: 1) O.E.C.D. 1987. Financing and Delivering Health Care.

A Comparative Analysis of O.E.C.D. Countries, O.E.C.D. 1987

2) O.E.C.D. 1987 Reforming Public Pensions.

α) Δημογραφική εξάρτηση

Η επερχόμενη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού αναμένεται να αυξήσει σημαντικά όχι μόνο τις συντάξεις αλλά και τη γενικότερη ζήτηση για κοινωνικές υπηρεσίες. Για παράδειγμα, το κόστος των υπηρεσιών υγείας των ηλικιωμένων βρέθηκε ότι είναι 6-8 φορές υψηλότερο από το μέσο κόστος όλων ηλικιών (Υφαντόπουλος, 1988· Παπαλιού-Φαγαδάκη 1989).

Όπως προκύπτει από τις δημογραφικές προβλέψεις το ποσοστό των ηλικιωμένων (65 ετών και άνω) από 8,5% που ήταν κατά μέσο στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. το 1950, θα φτάσει το 2050 το 21,4% (Πίνακας 4). Στην Ελλάδα παρόλο που το ποσοστό των ηλικιωμένων το 1950 ήταν σημαντικά μικρότερο 6,8%, το 2050 προβλέπεται να φτάσει το μέσο όρο του Ο.Ο.Σ.Α.

Από μελέτες που έχουν γίνει (Ο.Ο.Σ.Α. 1987) προκύπτει ότι το *συνταξιοδοτικό βάρος* που θα επέλθει στα μελλοντικά κοινωνικά συστήματα του 2040 αποκλειστικά και μόνο από τον παράγοντα της δημογραφικής γήρανσης θα είναι τουλάχιστον δύο φορές περισσότερο από ό,τι ήταν το 1980 (Πίνακας 5).

Εξετάζοντας, λοιπόν, την ποσοστιαία σχέση του πληθυσμού μεταξύ ηλικιωμένων 65 + και ενεργού 15-64 βλέπουμε ότι λόγω της προϋούσας γήρανσης του πληθυσμού, ο δημογραφικός λόγος εξάρτησης κατά την περίοδο 1980-2040 θα διπλασιαστεί. Από 18,9 που είναι η αναλογία των ηλικιωμένων προς τον ενεργό πληθυσμό το 1980 στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. (δηλαδή ένας ηλικιωμένος ανά 5 άτομα ηλικίας 15-65 χρόνων) θα φθάσει το 2040 το 36,6 (δηλαδή ένας ηλικιωμένος ανά 2,5 άτομα 15-65 χρόνων).

Θεωρώντας, λοιπόν, όλους τους υπόλοιπους παράγοντες της σχέσης (1) να παραμένουν αμετάβλητοι και λαμβάνοντας μόνον την επίδραση του δημογραφικού λόγου εξάρτησης βρέθηκε ότι το ποσοστό του μέσου εθνικού εισοδήματος των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. από 10,3% που ήταν το 1984 θα διπλασιαστεί και θα φτάσει το 20,2% το 2040. Αντίστοιχη εκτιμάται ότι θα είναι και η επίδραση της δημογραφικής γήρανσης και στην Ελλάδα. Από 10,8% που είναι το ποσοστό του εθνικού μας εισοδήματος που διατίθεται για συντάξεις το 1984, θα φθάσει το 2040 στο 19,5 (Πίνακας 5).

Γίνεται εύκολα αντιληπτό το οικονομικό δίλημμα που θα προκύψει μελλοντικά εφ' όσον, λόγω της δημογραφικής γήρανσης μόνο, το 2050 θα διατίθεται το 20% του εθνικού μας εισοδήματος για συντάξεις. Αν λάβουμε υπόψη μας και τις ανατιμήσεις των συντάξεων του Ο.Γ.Α. το 1985, τότε εύκολα γίνεται φανερή η επιπλέον μελλοντική επιδείνωση.

δ) Σχέση ενεργού πληθυσμού προς τους απασχολούμενους

Όσο μικρότερα είναι τα ποσοστά ανεργίας σε μια χώρα τόσο περισσότερο το ενεργό δυναμικό της βρίσκεται σε απασχόληση, επομένως ο λόγος

$$\frac{\text{ενεργό δυναμικό (15-64 ετών)}}{\text{απασχολούμενοι}}$$

τείνει προς τη μονάδα. Επομένως σε χώρες με σχεδόν πλήρη απασχόληση, ο παράγοντας αυτός δεν είχε καμία επιβάρυνση. Αντίθετα σε χώρες όπου τα ποσοστά ανεργίας είναι υψηλά η παραπάνω παράμετρος λαμβάνει τιμή μικρότερη της μονάδας με αποτέλεσμα να επιδεινώνεται η αναπτυξιακή τάση των δαπανών για συντάξεις. Όπως, όμως, προκύπτει από τον Πίνακα 3 σε όλες σχεδόν τις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. οι τιμές της παραμέτρου αυτής ήταν πολύ κοντά στη μονάδα, οπότε οι επιδράσεις του παράγοντα αυτού στις δαπάνες για συντάξεις ήταν σχεδόν ανύπαρκτες.

Συνοπτικά από τη διερεύνηση των παραπάνω παραγόντων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 3 προκύπτει ότι η σχέση του ενεργού πληθυσμού προς τους απασχολούμενους δεν επηρεάζει σχεδόν καθόλου τις δαπάνες για συντάξεις. Οι άλλες τρεις κατηγορίες παραγόντων παρά τη μεταβλητότητά τους μεταξύ των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. παρουσιάζουν ομοιόμορφες αυξητικές επιδράσεις στην εξέλιξη των δαπανών για συντάξεις.

2.4. ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Από ειδικές έρευνες που έχουν γίνει στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. (Ο.Ε.Κ.Δ. 1987) έχει προκύψει ότι την περίοδο 1960-1985 ένα 25% της αύξησης των δημοσίων δαπανών οφείλεται μόνο στην αύξηση των συντάξεων. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια για ορισμένες χώρες έχει προσδιοριστεί ότι ένα 50% της αύξησης των δαπανών αυτών αποδίδεται κατεξοχήν στην αύξηση των δαπανών για συντάξεις.

Το 1960, κατά μέσο όρο, το 4,5% του Α.Ε.Π. διετίθετο για δημόσιες συντάξεις. Το 1985, το ποσοστό αυτό έφτασε το 8,9% (βλ. Πίνακα 6).

Η Ελλάδα σε σύγκριση με το μέσο όρο των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. (βλ. Διάγραμμα 1) παρουσιάζει για τη χρονική περίοδο 1960-1974 μια διαχρονική σταθερότητα στο ποσοστό του Α.Ε.Π. που διετίθετο για τις συντάξεις. Η επελευθερωμένη οικονομική ανάπτυξη μετά το 1974 είχε ως συνέπεια την επεκτατική δραστηριότητα του κράτους πρόνοιας, με αποτέλεσμα να αυξηθεί και το

ποσοστό του Α.Ε.Π. που διατέθηκε για τις συντάξεις. Ιδιαίτερα την περίοδο 1980-1985 η Ελλάδα προσεγγίζει και ξεπερνά το μέσο όρο των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

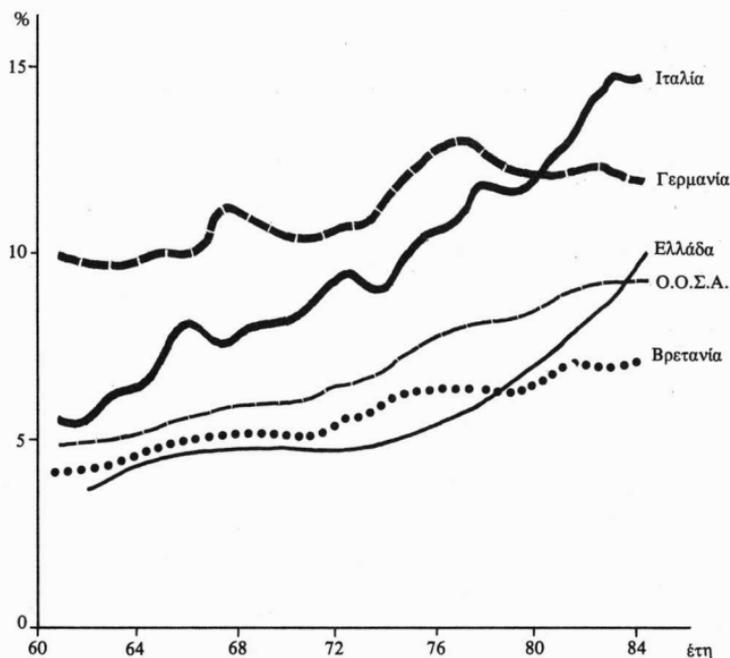
*Δημόσιες δαπάνες για συντάξεις
ως ποσοστό του Α.Ε.Π. στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α.*

	1960	1975	1980	1985
Αυστραλία	3,3	4,5	4,9	4,9
Αυστρία	9,6	12,5	13,5	14,5
Βέλγιο	—	10,5	11,9	—
Καναδάς	2,8	3,7	4,4	5,4
Δανία	4,6	7,8	9,1	8,5
Φινλανδία	3,8	6,1	6,5	7,1
Γαλλία	6,0	10,1	11,5	12,7
Γερμανία	9,7	12,6	12,1	11,8
Ιρλανδία	2,5	4,2	4,5	5,4
Ιταλία	5,5	10,4	12,0	15,6
Ιαπωνία	1,3	2,6	4,4	5,3
Ολλανδία	4,0	8,9	11,0	10,5
Νέα Ζηλανδία	4,3	5,3	7,6	8,1
Νορβηγία	3,1	8,0	7,9	8,0
Πορτογαλλία	—	4,1	6,1	7,2
Ισπανία	—	4,3	7,3	8,6
Σουηδία	4,4	7,7	10,9	11,2
Ελβετία	2,3	7,7	8,0	8,1
Βρετανία	4,0	6,0	6,3	6,7
Η.Π.Α.	4,1	6,7	6,9	7,2
Ελλάδα	—	4,8	5,8	10,7
Μέσος όρος Ο.Ο.Σ.Α.	4,3	7,1	8,2	8,9

Για να αποκτήσουμε μια καλλίτερη εικόνα της ανάπτυξης των δημόσιων δαπανών για συντάξεις σε σχέση με το Α.Ε.Π., θα πρέπει να εκτιμήσουμε την εισοδηματική ελαστικότητα που μαθηματικά ορίζεται με το πηλίκο του ποσοστού:

$$\text{Εισοδηματική ελαστικότητα} = \frac{\text{Ποσοστιαία (\%) μεταβολή των δαπανών για συντάξεις}}{\text{Ποσοστιαία (\%) μεταβολή του Α.Ε.Π.}}$$

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Δημόσιες δαπάνες για συντάξεις σε ποσοστό του Α.Ε.Π. 1960-1984

Η εισοδηματική ελαστικότητα μας δείχνει κατά πόσο μια αύξηση του Α.Ε.Π. κατά 10% επηρεάζει την αύξηση των δημόσιων δαπανών για συντάξεις. Εάν οι συντάξεις αυξάνονται με ταχύτερο ρυθμό από το Α.Ε.Π., τότε η εισοδηματική ελαστικότητα είναι μεγαλύτερη της μονάδας. Εάν ισχύει το αντίθετο, τότε η εισοδηματική ελαστικότητα είναι μικρότερη από τη μονάδα. Στον Πίνακα 7 παρουσιάζουμε τις εισοδηματικές ελαστικότητες για τις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. και της Ε.Ο.Κ.

Την περίοδο 1965-1974, μια αύξηση κατά 10% του Α.Ε.Π. στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. είχε ως συνέπεια την αύξηση των δαπανών για συντάξεις κατά 13%. Στην Ελλάδα λόγω της οικονομικής και πολιτικής συγκυρίας, παρατη-

ρείται μια σταθερότητα στον τομέα των δαπανών για συντάξεις, δεδομένου ότι μια αύξηση κατά 10% του Α.Ε.Π. επέφερε μια σχεδόν ισόποση μεταβολή στις συντάξεις (10%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Εισοδηματικές ελαστικότητες για την εξέλιξη των δημόσιων δαπανών για συντάξεις 1965-1984

	1965-1984	1965-1974	1974-1979	1979-1984
Χώρες ΕΟΚ				
Γαλλία	1,23	1,17	1,36	1,20
Γερμανία	1,17	1,25	1,15	0,93
Ιταλία	1,26	1,16	1,33	1,31
Βρετανία	1,18	1,27	1,04	1,26
Βέλγιο	—	—	1,50	1,43
Δανία	1,32	1,44	1,22	1,20
Ιρλανδία	1,27	1,30	1,02	1,61
Ολλανδία	1,36	1,30	1,67	1,05
Πορτογαλία	1,57	1,72	1,62	1,37
Ισπανία	1,52	1,52	1,69	1,30
Ελλάδα	1,30	1,06	1,21	1,84
Αυστραλία	1,19	1,24	1,29	1,01
Νέα Ζηλανδία	1,29	1,16	1,70	1,04
Αυστρία	1,17	1,07	1,43	1,16
Καναδάς	1,33	1,22	1,42	1,56
Ιαπωνία	1,75	1,41	2,61	2,00
Σουηδία	1,43	1,55	1,52	1,16
Ελβετία	1,77	1,84	2,89	1,16
Η.Π.Α.	1,30	1,52	1,10	1,18
Μέσος όρος Ο.Ο.Σ.Α.	1,34	1,34	1,41	1,31

Την περίοδο 1974-1979, ενώ στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. και της Ε.Ο.Κ. παρατηρείται η ίδια αυξητική τάση, στην Ελλάδα αρχίζει μια επεκτατική κοινωνική πολιτική, η οποία κορυφώνεται στην περίοδο 1979-1984.

Έτσι ενώ η εισοδηματική ελαστικότητα στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. μειώνεται από 1,35 το 1974-1979, στο 1,32 το 1979-1984, στην Ελλάδα αυξάνεται για τις περιόδους αυτές από 1,21 το 1974-1979, στο 1,84 το 1984, ξεπερνώντας παράλληλα όλες τις τιμές εισοδηματικών ελαστικότητας των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ποσοστό του Α.Ε.Π. για συντάξεις,
λαμβάνοντας υπόψη μόνο τον παράγοντα γήρανσης

Χώρες	1984	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Α' Ομάδα							
Καναδάς	6,37	7,92	8,93	12,03	15,54	15,77	14,91
Γαλλία	14,29	16,53	17,38	21,68	25,35	27,09	26,61
Γερμανία	13,76	16,42	19,80	21,69	28,17	31,18	26,90
Ιταλία	16,56	19,36	21,96	25,10	30,19	35,09	32,40
Ιαπωνία	6,01	9,39	12,27	13,97	13,24	15,71	15,36
Βρετανία	7,84	7,65	7,66	8,76	10,70	11,37	10,31
Η.Π.Α.	8,29	8,42	8,71	11,56	14,65	14,94	14,52
Μέσος όρος Α' Ομάδας	10,45	12,24	13,82	16,40	19,69	21,59	20,15
Β' Ομάδα							
Αυστραλία	5,62	6,30	6,73	8,50	10,47	11,59	11,42
Αυστρία	16,34	17,37	20,50	23,44	29,30	31,40	27,86
Βέλγιο	14,09	13,91	14,92	17,04	21,10	22,81	21,57
Δανία	10,68	10,09	11,43	14,37	17,15	19,79	18,42
Φινλανδία	8,38	9,61	11,28	15,77	18,03	17,61	17,35
Ελλάδα	10,25	12,29	13,94	14,89	16,71	18,44	18,58
Ιρλανδία	6,59	6,06	5,84	6,68	8,13	9,70	11,01
Ολλανδία	12,20	13,51	15,16	19,83	25,95	28,82	25,77
Νέα Ζηλαν.	8,19	8,50	9,09	11,94	15,93	18,61	18,09
Νορβηγία	9,79	9,15	8,96	11,17	13,37	15,29	14,60
Πορτογ.	8,44	10,87	11,16	12,36	14,99	17,29	17,42
Ισπανία	9,48	11,11	11,68	12,89	15,83	19,44	19,67
Σουηδία	12,97	12,13	12,86	15,99	17,10	18,05	17,06
Ελβετία	8,86	10,61	13,44	16,91	20,03	21,15	19,36
Μέσος όρος Β' Ομάδας	10,13	10,82	11,93	14,41	17,44	19,29	18,44
Μέσος όρος Ο.Ο.Σ.Α.	10,24	11,29	12,56	15,07	18,19	20,05	19,01

β) Συνταξιοδοτική κάλυψη

Τα περισσότερα συνταξιοδοτικά συστήματα αναπτύχθηκαν στις δεκαετίες 1950 και 1960 με αποτέλεσμα να επιτύχουν πλήρη ή σχεδόν πλήρη συνταξιοδοτική κάλυψη, είτε μέσω ενός συστήματος επαγγελματικών συνταξιοδοτικών επιδοτήσεων ή μέσω ενός καθολικού συνταξιοδοτικού συστήματος όπου δίδεται τουλάχιστον μια ελάχιστη αμοιβή (flat rate) σε όλους τους πολίτες της χώρας. Τέτοια συστήματα έχουν αναπτυχθεί στην Αυστραλία, Ισλανδία και Νέα Ζηλανδία.

Στην Ελλάδα, όμως, τη δεκαετία του 1950 και αρχές του 1960, τα μεταναστευτικά ρεύματα προς το εξωτερικό ήταν μεγάλα. Ένα ποσοστό των μεταναστών αυτών επέστρεψε με ελάχιστη συνταξιοδοτική κάλυψη από το εξωτερικό και το Ι.Κ.Α. ανέλαβε να καλύψει, ασφαλιστικά, ένα σημαντικό αριθμό μεταναστών.

Η αύξηση στη συνταξιοδοτική κάλυψη των ατόμων αυτών, όπως και η επέκταση της συνταξιοδοτικής κάλυψης και στις συζύγους των αγροτών επέφερε ένα επιπλέον οικονομικό βάρος, το οποίο, όπως ήταν αναπόφευκτο, οδήγησε στη βαθμιαία δημιουργία ελλειμμάτων στο ισοζύγιο του Ι.Κ.Α.

γ) Διανεμητικός λόγος μεταβίβασης εισοδήματος εργαζομένων προς τους συνταξιούχους

Η παράμετρος αυτή είναι εξαιρετικής σημασίας για τα συνταξιοδοτικά συστήματα που βασίζονται σε ένα στατικό διανεμητικό πρότυπο (pay-as-you-go). Όσο μεγαλύτερος είναι ο παρονομαστής του κλάσματος, που σημαίνει υψηλό εισόδημα ανά απασχολούμενο, τόσο υψηλότερες είναι οι ασφαλιστικές εισφορές, άρα τόσο μεγαλύτερη είναι και η δυνατότητα μεταβίβασης εισοδήματος υπό μορφή συντάξεων προς τους ηλικιωμένους.

Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, όπου το κατά κεφαλή εισόδημα των εργαζομένων μειώνεται, λόγω ανεργίας ή φθίνουσας παραγωγικότητας, οι δυνατότητες μεταβίβασης εισοδήματος από τους εργαζομένους προς τους συνταξιούχους περιορίζονται σημαντικά. Από τις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α., η Ελβετία, η Φινλανδία και η Ιαπωνία κατάφεραν να επιτύχουν τις υψηλότερες μεταβιβάσεις εισοδήματος από τους εργαζομένους προς τους ηλικιωμένους.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι μόνο από τις εκτιμηθείσες παραμέτρους, η Ελλάδα παρουσιάζει μια διαχρονική υστέρηση 10 χρόνων ως προς την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Παρόμοιες υστερήσεις παρουσιάζονται και σε άλλες δραστηριότητες του κοινωνικού τομέα όπως είναι η υγεία (Υφαντόπουλος 1989, 1988α, 1988γ).

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η Ελλάδα παρά τη διεθνή οικονομική ύφεση του 1974 και 1979, λόγω της σταθερότητας των δαπανών και υπανάπτυξης του κράτους πρόνοιας των προηγούμενων δεκαετιών του 1950 και 1960 αναλαμβάνει μια επεκτατική κοινωνική δραστηριότητα σε περίοδο φθίνουσας οικονομικής συγκυρίας.

Όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια, ένας από τους λόγους της δημιουργίας ελλειμμάτων στον κοινωνικό τομέα, ίσως θα μπορούσε να αναζητηθεί και σε αυτήν τη δεκαετή καθυστέρηση στην ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας.

3.1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Η δομή, η οργάνωση και η λειτουργία του συνταξιοδοτικού συστήματος στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από πολλαπλότητα φορέων, υψηλά ελλείμματα, οικονομική αναποτελεσματικότητα και σημαντικές ανισότητες ως προς τις παροχές.

Σήμερα (1988) λειτουργούν συνολικά 327 ασφαλιστικοί φορείς από τους οποίους οι 222 υπάγονται διοικητικά στο υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 10 ανήκουν στο υπουργείο Εθνικής Άμυνας, 1 στο υπουργείο Οικονομικών, 86 στο υπουργείο Εργασίας, 5 στο υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας, 1 στη Βουλή των Ελλήνων, 1 στη Δ.Ε.Η. και άλλος 1 στον Οργανισμό Λιμένος Πειραιώς (Κοινωνικός Προϋπολογισμός 1988).

Ιστορικά υπήρξαν διαφορετικοί κοινωνικοί, πολιτικοί και οικονομικοί λόγοι που συνέτειναν στο πολυσχιδές του συνταξιοδοτικού μας συστήματος. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αρχίσουμε από μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση και στη συνέχεια να εξετάσουμε την κάλυψη, τη χρηματοδότηση, τις παροχές και τις ανισότητες του συνταξιοδοτικού συστήματος.

Επιπλέον, με τη χρήση οικονομετρικών υποδειγμάτων θα διερευνηθεί η αναπτυξιακή τάση των δημόσιων δαπανών για συντάξεις σε σχέση με τις δημόσιες και κοινωνικές δαπάνες. Τέλος θα εξετασθεί η επίδραση του δείκτη τιμών καταναλωτή των μισθών και του Α.Ε.Π. στην τιμαριθμική αναπροσαρμογή και διαμόρφωση των συντάξεων στην Ελλάδα.

3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Εξετάζοντας την ιστορική ανάπτυξη του ελληνικού κοινωνικο-ασφαλιστικού συστήματος παρατηρούμε ότι κατά τα πρώτα στάδια της εξέλιξής του προσομοιάζει περισσότερο προς το γερμανικό πρότυπο. Οι εργατικές και επαγγελματικές ενώσεις του 18ου και 19ου αιώνα αναπτύσσουν τα «δικά τους» αυτόνομα αυτοδιοικούμενα και αυτοχρηματοδοτούμενα «ασφαλιστικά-επαγγελματικά ταμεία», που πολλά από αυτά υπάρχουν μέχρι σήμερα. Το 1961 ιδρύεται ο Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων και αναπτύσσεται ένα σύστημα καθολικής ασφαλιστικής κάλυψης του αγροτικού πληθυσμού που προσομοιάζει περισσότερο προς το βρετανικό πρότυπο. Βαθμιαία, λοιπόν, δημιουργήθηκε μια επιμειξία των δύο συστημάτων.

Αναλυτικότερα, η πρώτη μορφή οργάνωσης του ελληνικού κοινωνικο-ασφαλιστικού συστήματος παρουσιάζεται το 1836 όταν συστήνεται το Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο.

Οι αρχές δημιουργίας του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου βασίζονται στο σύστημα πρόνοιας του 18ου αιώνα που είχαν αναπτύξει οι ναυτικοί συνεταιρισμοί των νησιών και των παραλιών του Αιγαίου (Σπέτσες, Ύδρα, Ψαρά, Κάσος, Θάσος, Κρανίδι, Θήρα και Γαλαξίδι).

Για την περίθαλψη των χηρών και των ορφανών διετίθετο το 1/70 των καθαρών κερδών κάθε ταξιδιού (Αγαλλόπουλος 1955). Η καθ' εαυτή λειτουργία του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου άρχισε το 1861 με την ψήφιση του νόμου ΧΛΒ' (29 Ιουλίου 1861), με τον οποίο ορίζονται τα ασφαλιστικά και τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα των «πάσης θαλάσσης εργατών» καθώς και των «καταπεποιημένων-αναπήρων εργατών και των χηρών και ορφανών».

Την ίδια χρονιά διαμορφώνονται τα ασφαλιστικά ταμεία των μεταλλουργών (νόμος ΧΣ' περί μεταλλείων) και με το νόμο ΧΝΒ' ορίζονται τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων. Το 1914 ψηφίζεται ο νόμος 281 «περί σωματείων», όπου στο άρθρο 12 περιλαμβάνονται οι διατάξεις για τη δημιουργία αλληλοβοηθητικών ταμείων που θα αποσκοπούν στην παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στα μέλη τους και στη συνταξιοδότηση των «ανικάνων προς εργασία ένεκα γήρατος, δυστυχήματος, νόσου ή εις οικογενείας αποβιούντων μελών».

Ο νόμος όμως 281 του 1914 «περί σωματείων» όπως και ο νόμος 602 του 1915 «περί συνεταιρισμών» δεν είχαν σημαντική επίδραση στη δημιουργία ασφαλιστικών ταμείων.

Το 1922, η Ελλάδα αριθμούσε 5 εκατομμύρια κατοίκους, λόγω όμως της μικρασιατικής καταστροφής και της εισροής 1,5 εκατομμυρίου (380.000

οικογένειες) ομογενών προσφύγων δημιουργήθηκαν οξύτατα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Η κυβέρνηση του Γούναρη ψηφίζει το νόμο 2882 του 1922 «περί υπουργείου Υγιεινής και Κοινωνικής Πρόνοιας» που αποσκοπεί στην επίλυση του «προσφυγικού προβλήματος» αλλά ταυτόχρονα και στον προγραμματισμό και την οργάνωση των κοινωνικών υπηρεσιών. Η οικονομική κατάσταση του κράτους είναι φρικτή και υπό την εγγύηση της Κοινωνίας των Εθνών χορηγούνται δύο δάνεια 12,3 εκατομμυρίων και 3 εκατομμυρίων λιρών Αγγλίας για την αποκατάσταση και περίθαλψη των προσφύγων.

Η έλλειψη κρατικών πόρων και η οικονομική ύφεση που παρατηρήθηκε την περίοδο 1922-1935, είχε ως αποτέλεσμα την ασυντόνιστη και διασπαρματική ανάπτυξη πολλών επαγγελματικών ασφαλιστικών ταμείων όπως των καπνεργατών (1925), υγειονομικών (1928), νομικών (1929), μυλεργατών (1929), αρτεργατών (1929), εφημεριδοπωλών (1929), κληρικών (1930), τυπογράφων (1931), κεραμοποιών (1934) που δημιουργήθηκαν, κυρίως, λόγω των συντεχνιακών πίεσεων των εργαζομένων.

Η κρατική παρέμβαση στον τομέα των κοινωνικών ασφαλίσεων και συντάξεων είτε υπό την έννοια του Lloyd-George-Beveridge είτε υπό τη μορφή του Bismark ήταν ανύπαρκτη στην Ελλάδα, δεδομένου ότι η κρατική πρόνοια είχε ορισμένα σανατόρια, ψυχιατρεία, νοσοκομεία, άσυλα, μαιευτήρια, λωβοκομεία και πτωχοκομεία ενώ αρκετά εκτεταμένη ήταν η φιλανθρωπική δράση.

Ο Ε. Βενιζέλος στις 7 Απριλίου 1929 ανακοινώνει στη Θεσσαλονίκη, στην προεκλογική περίοδο των πρώτων γερουσιαστικών εκλογών την υιοθέτηση ενός γενικού συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων. Στις 19 Μαΐου 1932 κατατίθεται ο νόμος 7533 για την ίδρυση του Ι.Κ.Α. Την οικονομική και μαθηματική έκθεση επί του σχεδίου νόμου του Ι.Κ.Α. είχαν επιμεληθεί οι καθηγητές Schoenbaum, Zelenka, Stransky, Αγαλλόπουλος και Ζαροκόστας (Εθνικό Τυπογραφείο 1931). Αν και πολλά άρθρα που δημοσιεύτηκαν στον τύπο της εποχής εκείνης προφήτευαν «την ανατολή ενός χρυσού αιώνας» για τον τομέα των κοινωνικών ασφαλίσεων, ωστόσο, οι πολιτικές αναταραχές και οι συνεχείς ανακατατάξεις κυβερνητικών σχημάτων είχαν ως συνέπεια την αναστολή της δημιουργίας ενός ενιαίου ασφαλιστικού φορέα.

Πρέπει ίσως να αναφερθεί ότι πριν την ίδρυση του Ι.Κ.Α. το 1925 υπήρχαν 21 ασφαλιστικά ταμεία με 16.818 ασφαλισμένους και 2.072 συνταξιούχους. Η αναλογία ασφαλισμένων προς συνταξιούχους ήταν 1/8,2. Την περίοδο του 1932-1933, τα ασφαλιστικά ταμεία φθάνουν τα 77 με 384.026 ασφαλισμένους και 32.644 συνταξιούχους δηλαδή αναλογία ασφαλισμένων προς συνταξιούχους 1/11,8. Ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας την περίοδο αυτή (απογραφή 1928) ήταν 6.204.684 άτομα. Το 55% ήταν αγροτι-

κός, το 15% ημιαστικός και μόνο το 30% ήταν αστικός πληθυσμός. Η ασφαλιστική κάλυψη ανερχόταν μόλις στο 7% του πληθυσμού.

Το 1937, ύστερα από πιέσεις των εργαζομένων, ιδρύεται ο ασφαλιστικός φορέας των εργατών και υπαλλήλων του ιδιωτικού τομέα (Ι.Κ.Α.) που λειτουργεί αρχικά στην Αθήνα, στον Πειραιά και στη Θεσσαλονίκη και βαθμιαία επεκτείνεται και στις άλλες αστικές πόλεις.

Η δεκαετία 1930-1940 χαρακτηρίζεται από την ίδρυση και ανάπτυξη των επικουρικών ασφαλίσεων στην Ελλάδα όπου ορισμένες κατηγορίες επαγγελματιών αναπτύσσουν, παράλληλα με την κύρια ασφάλιση, ένα πλέον ασφαλιστικό φορέα. Τέτοιου είδους επικουρικά ταμεία αναπτύσσονται από τους αρτοποιούς (1936), τους εργάτες μεταλλείων (1935) και από το προσωπικό της εταιρίας τσιμέντων (1937) και λιπασμάτων (1939).

Η μεγάλη αύξηση των ασφαλιστικών ταμείων ίσως θα μπορούσε να αποδοθεί και στο γεγονός ότι, μέχρι το 1946, το αστικό δίκαιο δεν περιείχε διατάξεις που να απέβλεπαν στην περίθαλψη των εργαζομένων (Αγαλλόπουλος 1955). Έτσι κάθε επαγγελματική κατηγορία φρόντιζε να καλύψει ασφαλιστικά τους εργαζομένους της δημιουργώντας συντεχνιακά-επαγγελματικά ταμεία.

Το 1961, ο πληθυσμός της Ελλάδας ανερχόταν στα 8,4 εκατομμύρια από τα οποία το 56,7% του πληθυσμού, (αγροτικός και ημιαστικός), δεν είχε καμία ασφαλιστική κάλυψη.

Το 1961 αλλάζει το επαγγελματικο-ασφαλιστικό πρότυπο που βασιζόταν στη γερμανική παράδοση και υιοθετείται ένα νέο πρότυπο καθολικής ασφάλισης που προσομοίαζε περισσότερο στο βρετανικό.

Με το νόμο 3169 δημιουργείται ο Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων που αναλαμβάνει την κάλυψη του αγροτικού πληθυσμού. Η κύρια πηγή χρηματοδότησης είναι το κράτος μέσω ενός συστήματος ειδικών τελών επί των χαρτοσήμων που αποτελούν τον κοινωνικό πόρο. Ο Ο.Γ.Α. δημιουργείται, κυρίως για να καλύψει τον αγροτικό πληθυσμό σε συντάξεις ασθένειας, γήρατος και θανάτου και να παρέχει στοιχειώδη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

3.3. ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΑΛΥΨΗ

Το 97% περίπου του ελληνικού πληθυσμού είναι ασφαλισμένο στους φορείς κοινωνικής ασφάλισης. Το 1987 στους φορείς αρμοδιότητας του υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων ήταν ασφαλισμένοι:

4.243.389 για κύρια σύνταξη, 2.073.229 για επικουρική 5.332.127 για ασθένεια και 576.126 για πρόνοια. Το σύνολο των συνταξιούχων των παραπάνω φορέων ήταν 1.532.095 για κύρια σύνταξη, (αναλογία ασφαλισμένων/συνταξιούχων = 2,77) και 349.078 για επικουρική (αναλογία 5,94).

Οι κύριοι ασφαλιστικοί οργανισμοί που παρέχουν συντάξεις στον ελληνικό πληθυσμό παρουσιάζονται στον Πίνακα 8.

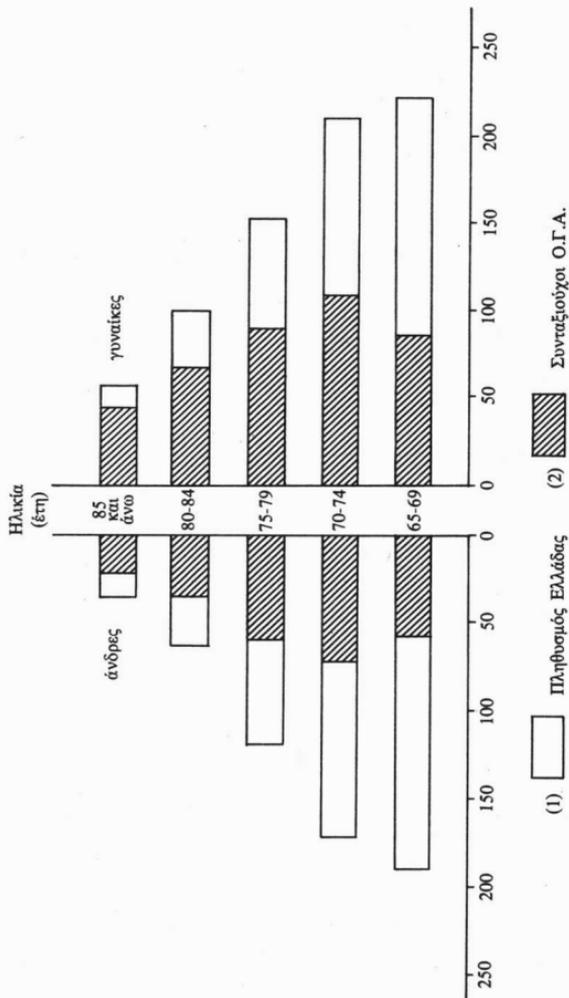
Το μεγαλύτερο ποσοστό του αστικού πληθυσμού είναι ασφαλισμένο στο Ι.Κ.Α., στο Τ.Ε.Β.Ε. και στο Ταμείο Εμπόρων. Ο υπόλοιπος αστικός πληθυσμός ανάλογα με την επαγγελματική του κατηγορία είναι ασφαλισμένος σε ένα από τα επαγγελματικά ασφαλιστικά ταμεία, όπως είναι των τραπεζών, των νομικών κ.λπ. Το 48,6% του πληθυσμού, που είναι ηλικίας άνω των 65 ετών, είναι αγρότες και ασφαλιζονται από τον Ο.Γ.Α. Όπως προκύπτει και από την πυραμίδα των ηλικιωμένων (65 ετών +) του ελληνικού πληθυσμού (Διάγραμμα 2) ένα μεγάλο ποσοστό υπερηλίκων καλύπτεται από τον Ο.Γ.Α. Το 75% των ατόμων 85 ετών και άνω είναι συνταξιούχοι του Ο.Γ.Α. Όσον αφορά το φύλο, το 83% των συνταξιούχων υπερηλίκων γυναικών είναι συνταξιούχες του Ο.Γ.Α., ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών ανέρχεται στο 64%.

Εφ' όσον το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα, βασίζεται στη στατική διανεμητική αρχή (pay-as-you-go), βάσει της οποίας οι ασφαλιστικοί οργανισμοί εισπράττουν τα ασφάλιστρα των εργαζομένων και καταβάλλουν τις συντάξεις των ηλικιωμένων, η σχέση συνταξιούχων/ασφαλισμένων είναι καθοριστική για το οικονομικό ισοζύγιο των οργανισμών. Από ειδικές έρευνες έχει προκύψει ότι μια αποδεκτή αναλογία είναι 1:4, δηλαδή ένας συνταξιούχος να αντιστοιχεί σε 4 τουλάχιστον ασφαλισμένους.

Από τον Πίνακα 8 προκύπτει ότι μόνο η Ε.Τ.Β.Α. (1/10), το Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε. (1/9,0) το Ταμείο των Ξενοδόχων (1/8,9) και το Ταμείο των Υπαλλήλων της Εθνικής Ασφαλιστικής (1/6,5) έχουν μια οικονομικά αποδεκτή αναλογία ασφαλισμένων προς συνταξιούχους και για το λόγο αυτό παρουσιάζουν πλεονάσματα στο ισοζύγιό τους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ορισμένοι ασφαλιστικοί οργανισμοί, όπως το Ι.Κ.Α. (Πίνακας 9) που παρέχουν συντάξεις στον αστικό πληθυσμό για μια πενήνταετία περίπου, αρχικά παρουσίαζαν πολύ ευνοϊκούς δείκτες. Το 1939, για παράδειγμα, η αναλογία ασφαλισμένων / συνταξιούχων ήταν 1/2,671, το 1946 1/18 και από το 1982 και μετέπειτα η αναλογία διαμορφώνεται στο 1/3,88 και συνεχώς φθίνει. Η ελλειμματική εικόνα που παρουσιάζει το Ι.Κ.Α. στους λογαριασμούς του μετά το 1980 δεν είναι λοιπόν τυχαία (Πίνακας 10).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
 Συνταξιούχοι ΟΓΑ σε ποσοστό του Γεροντικού Πληθυσμού της Ελλάδας

(1) Υπολογιζόμενος πληθυσμός της Ελλάδας (30-6-1983)

(2) Συνταξιούχοι Ο.Γ.Α. γήρατος και αναπηρίας (1984)

(65 ετών και άνω)

ΠΗΓΗ: Ο.Γ.Α.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Αριθμός ασφαλισμένων και συνταξιούχων ανά κύριο ασφαλιστικό φορέα στην Ελλάδα (1985)

Ασφαλιστικός φορέας	Ασφαλισμένοι	Συνταξιούχοι	Σχέση συνταξιούχων προς ασφαλισμένους
Ι.Κ.Α.	1.700.000	490.000	1/3,47
Ο.Γ.Α.	1.723.000	796.775	1/2,1
Τ.Ε.Β.Ε.	342.683	109.804	1/3,12
Τ.Α. Εμπόρων	123.975	16.915	1/7,32
Τ.Α. Τυπογράφων	25.000	8.579	1/2,91
Τ.Α. Ασφ. Εθνικής	1.141	175	1/6,52
Εθνική Τράπεζα	15.033	6.515	1/2,3
Τράπεζα Ελλάδος	4.783	3.005	1/1,6
Αγροτική Τράπεζα	6.910	4.810	1/1,4
Ιονική Λαϊκή	2.565	1.019	1/2,5
Ε.Τ.Β.Α.	698	69	1/10
Ο.Τ.Ε.	63.086	10.890	1/5,8
Τ.Σ. Αυτοκινητ.	73.340	19.377	1/3,8
Τ.Α. Ξενοδόχων	5.166	583	1/8,9
Τ.Α. Νομικών	35.020	12.349	1/2,8
Τ.Σ.Α.Υ.	48.357	9.554	1/5,1
Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε.	45.420	5.026	1/9,0
Τ.Σ. Εφημ. Αθηνών	1.698	532	1/3,2
Τ.Α. Κληρικών	10.086	4.105	1/2,5
Δ.Ε.Η.	29.670	9.750	1/3,1

Πηγή: Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των ασφαλισμένων και των συνταξιούχων

Έτη	Άμεσοι ασφαλισμένοι	Συνταξιούχοι				Αναλογία συν- ταξιούχων προς ασφαλ.
		Γήρατος	Αναπηρίας	Θανάτου	Σύνολο	
1939	325.853	—	66	56	122	1:2670,9
1946	224.354	2.560	1.950	7.910	12.420	1: 18,06
1950	357.000	7.791	4.419	11.021	23.231	1: 15,36
1955	584.000	31.201	11.839	16.974	60.014	1: 9,73
1960	718.000	51.770	22.930	27.696	102.396	1: 7,01
1965	795.000	75.817	31.357	35.958	143.162	1: 5,55
1970	964.000	112.733	48.170	54.611	215.514	1: 4,47
1975	1.141.000	135.110	68.174	71.845	275.129	1: 4,14
1980	1.431.000	162.141	93.707	98.237	354.085	1: 4,04
1981	1.508.000	169.018	100.571	104.595	374.184	1: 4,03
1982	1.546.000	179.151	108.309	110.221	397.681	1: 3,88
1983	1.589.000	189.819	114.727	115.681	420.227	1: 3,78
1984	1.650.000	201.757	121.502	120.437	443.696	1: 3,71
1985	1.580.000	—	—	—	465.000	1: 3,39
1986	1.710.000	—	—	—	505.000	1: 3,38
*1987	1.710.000	—	—	—	542.000	1: 3,15

Πηγή: Ι.Κ.Α.

* Προϋπολογιστικά στοιχεία

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Έσοδα και έξοδα του Ι.Κ.Α. 1976-1986 (σε εκατ. δρχ.)

<i>Έτη</i>	<i>Σύνολο εσόδων</i>	<i>Σύνολο εξόδων</i>	<i>Αποτέλεσμα</i>
1976	26.644	22.564	4.080
1977	34.690	29.150	5.539
1978	44.725	42.593	2.132
1979	56.408	54.051	2.357
1980	67.538	69.844	-2.306
1981	85.298	94.925	-9.627
1982	108.870	135.925	-27.055
1983	150.351	176.179	-25.936
1984	196.053	231.215	-35.465
1985	246.443	293.061	-47.387
1986	278.728	371.321	-92.592

Πηγή: Απολογισμοί Ι.Κ.Α.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

*Ποσοστιαία διάρθρωση των εσόδων των οργανισμών
κοινωνικής ασφάλισης 1970-1987*

	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1982</i>	<i>1984</i>	<i>1985</i>	<i>1986</i>	<i>1987</i>
Εισφορές εργοδότη	33,8	39,8	36,5	36,8	36,3	35,6	33,7
Εισφορές ασφαλισμένου	37,6	39,6	37,0	37,9	38,3	37,6	34,5
Κοινωνική εισφορά	6,0	10,9	13,7	11,2	11,8	12,0	10,5
Κρατική επιχορήγηση	5,3	1,7	3,9	4,9	4,5	5,7	13,1
Πρόσοδοι περιουσίας							
λοιπά έσοδα	7,8	7,9	8,9	9,2	8,8	9,1	8,2
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Εθνικοί λογαριασμοί

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Οικονομικά στοιχεία εσόδων και δαπανών των κύριων ασφαλιστικών οργανισμών στην Ελλάδα (σε εκατ. δρχ.)

	Εισφορές ασφαλισμένων	Εισφορές εργοδοτιών	Κοινων. πόροι	Κρατική επιχορ.	Λοιποί πόροι	Σύνολο εσόδων	Σύνολο δαπανών συντάξ.	Πλεόνασμα ή έλλειμμα
Ι.Κ.Α.	57.025	114.050	300	6.000	76	177.452	248.500	-
Ο.Γ.Α.	20.518	-	51.712	38.000	517	110.747	86.430	+
Τ.Ε.Β.Ε.	23.419	-	14.010	-	1.736	39.179	33.796	+
Τ.Α. Εμπόρων	6.634	-	2.500	-	715	9.850	8.071	+
Τ.Α. Τυπογράφων	1.459	2.277	301	-	398	4.434	4.624	-
Ασφαλ. Εθνική	96	193	-	-	134	423	233	+
Εθνική Τράπεζα	1.427	2.162	-	2.983	457	7.022	6.832	+
Τράπεζα Ελλάδος	929	1.446	-	-	176	2.552	2.402	+
Αγροτ. Τράπεζα	596	1.060	-	2.788	29	4.473	4.450	+
Ιονική Λαϊκή	261	1.186	-	-	169	1.617	1.114	+
Ε.Τ.Β.Α.	85	163	-	-	270	517	99	+

Ο.Τ.Ε.	1.666	9.785	—	—	2.597	14.049	16.650	—
Τ.Σ. Αυτοκινητ.	8.322	—	500	—	386	9.209	8.134	+
Τ.Α. Ξενοδοχών	81	—	—	—	15	96	92	+
Τ.Α. Νομικών	1.592	—	3.715	—	279	5.586	4.650	+
Τ.Σ.Α.Υ.	3.382	1.826	3.553	—	1.250	10.011	4.223	+
Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε.	1.519	—	208	—	1.366	3.093	2.165	+
Τ.Σ. Εφημ. Αθηνών	152	240	368	—	54	814	373	+
Τ.Α. Κληρικών	941	1.486	186	—	190	2.803	2.072	+
Δ.Ε.Η.	2.350	5.240	—	—	3.122	10.712	14.593	—

Πηγή: Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων

3.4. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Τα έσοδα των ασφαλιστικών φορέων που καλύπτουν τους μισθωτούς προέρχονται κυρίως από δύο πηγές:

α) Από τις εισφορές που καταβάλλουν οι ίδιοι ως ποσοστό των αποδοχών τους. Για μεν την κύρια σύνταξη το ποσοστό αυτό διακομαίνεται μεταξύ του 2%-10%, για δε την επικουρική από 3%-7%.

β) Από τις εισφορές που καταβάλλουν οι εργοδότες και που υπολογίζονται ως ποσοστό των αποδοχών. Η εργοδοτική εισφορά για μεν την κύρια σύνταξη κυμαίνεται από 7% έως 27,5%, για δε την επικουρική από 3% έως 9%.

Οι ασφαλιστικοί οργανισμοί των ελεύθερων επαγγελματιών και των αυτοτελώς εργαζομένων χρηματοδοτούνται από τις εισφορές των μελών τους. Σε ορισμένους φορείς το κράτος συνεισφέρει είτε υπό τη μορφή της κρατικής επιχορήγησης είτε υπό τη μορφή των κοινωνικών πόρων.

Η ποσοστιαία σύνθεση των εσόδων των ασφαλιστικών οργανισμών ανά κύρια πηγή προέλευσης παρουσιάζεται στον Πίνακα 11.

Εξετάζοντας αναλυτικότερα ανά φορέα την οικονομική πλευρά των ασφαλιστικών οργανισμών στην Ελλάδα (Πίνακας 12), βλέπουμε ότι για τους περισσότερους η κύρια πηγή εσόδων είναι οι εργατικές και εργοδοτικές εισφορές. Έτσι η παραδοσιακή φιλοσοφία του γερμανικού προτύπου του Bismark για την οικονομική αυτόρκεια των ασφαλιστικών οργανισμών είναι προφανής. Από όλους τους ασφαλιστικούς οργανισμούς, όπως προαναφέρθηκε, μόνο ο Ο.Γ.Α. διαφοροποιείται, γιατί βασίζεται περισσότερο στο πρότυπο Beveridge, τόσο ως προς την καθολικότητα της κάλυψης του αγροτικού πληθυσμού όσο και ως προς τη χρηματοδότησή του (από κρατικές επιχορηγήσεις και κοινωνικούς πόρους).

Οι κοινωνικοί πόροι που είναι έσοδα από ειδικούς φόρους επί των τελών και χαρτοσήμων αποτελούν το 47% των εσόδων του Ο.Γ.Α. Ορισμένοι ασφαλιστικοί οργανισμοί, όπως το Τ.Ε.Β.Ε., το Ταμείο Εμπόρων, των αυτοκινητιστών, των νομικών και το Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε. που δεν έχουν έσοδα από εργοδοτικές εισφορές, οι κοινωνικοί πόροι αποτελούν μια κύρια πηγή εσόδων.

Όσον αφορά τα έσοδα από εργοδοτικές και εργατικές εισφορές προκύπτει ότι τουλάχιστον για τα ονομαζόμενα «ευγενή ταμεία», τα οποία έχουν και τις υψηλότερες παροχές συντάξεων, τα έσοδα από εργοδοτικές εισφορές είναι εξαπλάσια (Ο.Τ.Ε.), πενταπλάσια (Ιονική Λαϊκή Τράπεζα), ή παραπάνω από διπλάσια (Ε.Τ.Β.Α., Αγροτική Τράπεζα).

3.5. ΠΑΡΟΧΕΣ

Για να συμπληρωθεί το εισόδημα των εργαζομένων και για να καλυφθούν οι κίνδυνοι που δημιουργούνται στο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα, οι ασφαλιστικοί οργανισμοί χορηγούν παροχές. Αυτές διακρίνονται σε:

- α) παροχές σύνταξης (αναπηρίας, γήρατος, επιζώντων)
- β) παροχές ασθένειας (σε είδος και σε χρήμα)
- γ) παροχές πρόνοιας (εφάπαξ βοηθήματα)
- δ) παροχές ανεργίας
- ε) παροχές οικογενειακών επιδομάτων.

Εξετάζοντας τη διαχρονική εξέλιξη των παροχών (Διάγραμμα 2) παρατηρούμε ότι οι συντάξεις από 46,7 των συνολικών παροχών που αποτελούσαν το 1950, αυξήθηκαν στο 68% το 1985.

Αντίστοιχα αυξητική υπήρξε και η πορεία των παροχών για συντάξεις του Ο.Γ.Α. που από 180 δρχ. που ήταν το 1961, έφθασε στις 7.000 δρχ. το 1985 (Πίνακας 13 και Διάγραμμα 2).

Οι λόγοι που προκάλεσαν την αύξηση των παροχών για συντάξεις θα μπορούσαν να αποδοθούν:

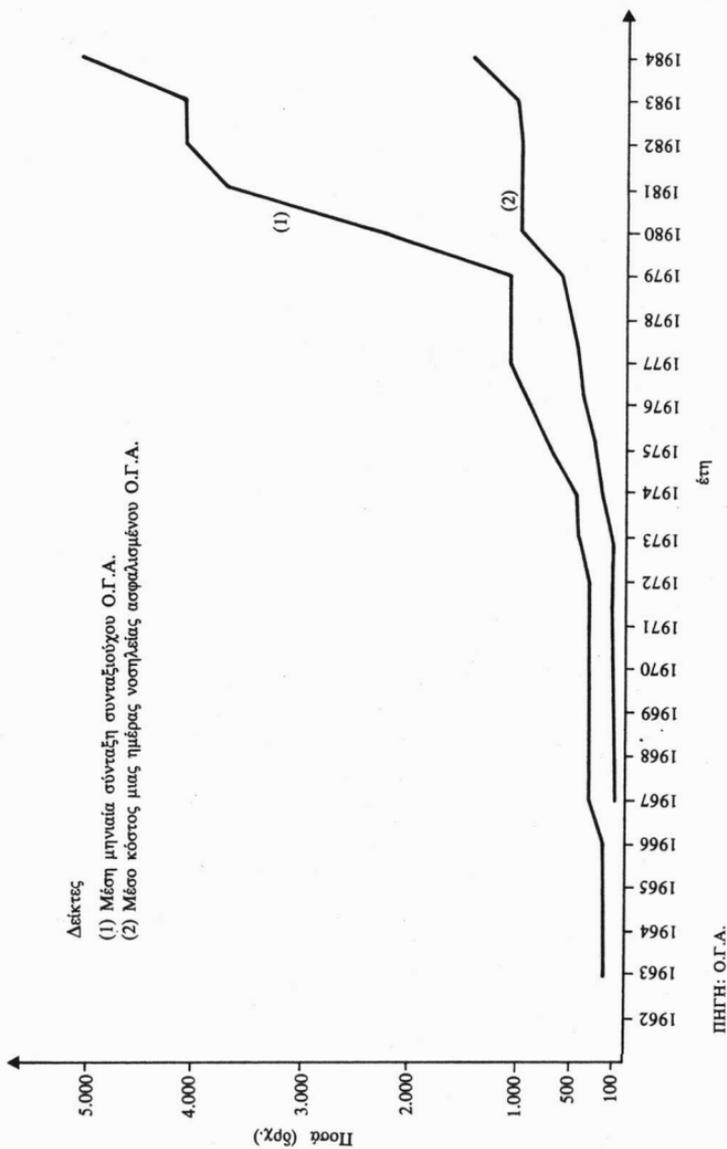
- α) στη γήρανση του πληθυσμού
- β) στην αύξηση των συνταξιούχων λόγω αναπηρίας (για παράδειγμα οι συνταξιούχοι του Ι.Κ.Α. από 19% το 1950 έφτασαν το 28% το 1985)
- γ) στην τιμαριθμική αναπροσαρμογή των συντάξεων.

Εξετάζοντας αναλυτικότερα τις συντάξεις ανά ασφαλιστικό φορέα (Πίνακας 14) και για τρεις κατηγορίες συνταξιούχων παρατηρούμε ότι υπάρχουν μεγάλες ανισότητες στις παροχές. Ο συντελεστής μεταβλητότητας για τις χαμηλές κατηγορίες συντάξεων βρέθηκε να είναι 53%, ενώ για τις υψηλές η ανισότητα μεικράίνει στο 48%.

Τις υψηλότερες μηνιαίες συντάξεις τις δίνουν ο Ο.Τ.Ε. (175.000), η Ε.Τ.Β.Α. (173.000), η Εθνική και η Τράπεζα της Ελλάδος (166.000). Οι χαμηλότερες συντάξεις που δίνονται και στο μεγαλύτερο ποσοστό του ελληνικού πληθυσμού είναι του Ο.Γ.Α. (7.000), του Τ.Ε.Β.Ε. (20.000), του Τ.Ε.Μ.Ε.Δ.Ε. (15.000) οι οποίες είναι κατά πολύ κατώτερες των ορίων φτώχειας των ηλικιωμένων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Δείκτες μηνιαίας σύνταξης ΟΓΑ και μέσου κόστους νοσηλείας 1962-1984

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Νομοθετικές ρυθμίσεις για τις συντάξεις του Ο.Γ.Α.

Νόμοι	Έτος	Χωρίς οικογενειακά βάρη	Με σύζυγο κάτω των 65 ετών	Με σύζυγο άνω των 65 ετών
N. 4169	1961	180	220	300
A.N. 29	1967	300	400	500
N.Δ. 110	1973	400	500	600
N.Δ. 219	1974	600	750	900
N. 321	1976	800	1.000	1.200
N. 759	1978	1.000	1.250	1.500
N. 1066	1980	2.000	2.500	3.000
N. 1287	1982	3.000	3.750	4.500
N. 1287	1982	4.000	4.750	5.500
N. 1422	1984	5.000	5.750	6.500
N. 1541	1985	7.000	7.750	8.500

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

Ανώτατη, μέση και κατώτατη σύνταξη ανά κύριο ασφαλιστικό φορέα

	Ανώτατη	Μέση	Κατώτατη
Ι.Κ.Α.	132.400	41.150	32.360
Ο.Γ.Α.	8.500	7.750	7.000
Τ.Ε.Β.Ε.	53.000	21.626	20.000
Τ.Α. Εμπόρων	95.464	34.119	22.500
Τ.Α. Τυπογράφων	108.000	35.000	32.360
Τ.Α. Ασφ. Εθνικής	124.000	70.032	39.724
Εθνική Τράπεζα	166.424	80.084	52.360
Τράπεζα Ελλάδος	139.000	70.000	52.360
Αγροτική Τράπεζα	109.000	78.800	52.560
Ιονική Λαϊκή	105.000	83.500	32.360
Ε.Τ.Β.Α.	172.971	91.341	72.360
Ο.Τ.Ε.	174.856	73.355	52.360
Τ.Σ. Αυτοκινητιστών	40.000	35.000	19.000
Τ.Α. Ξενοδόχων	68.550	10.257	4.941
Τ.Α. Νομικών	62.500	29.475	13.919
Τ.Σ.Α.Υ.	79.888	56.573	45.046
Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε.	34.443	32.330	15.157
Τ.Σ. Εφημ. Αθηνών	64.992	47.602	30.262
Τ.Α. Κληρικών	71.000	46.100	23.000
Δ.Ε.Η.	127.723	91.251	32.360
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	96.885	51.767	32.600
Σταθερή απόκλιση	46.150	25.787	17.282
Μεταβλητότητα	48%	50%	53%

Πηγή: Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων

3.6. ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ

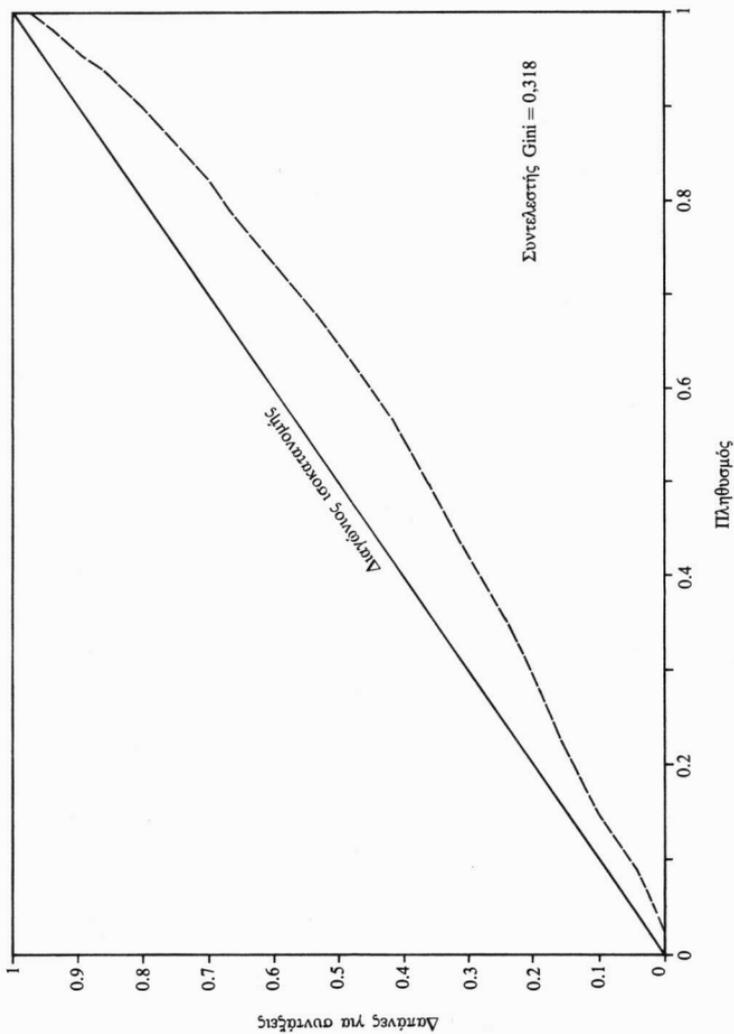
Στο προηγούμενο τμήμα είδαμε ότι υπάρχουν σημαντικές ανισότητες στις παροχές των συντάξεων ανά ασφαλιστικό φορέα. Αναπόφευκτα, όμως, όπως θα προκύψει στο τμήμα αυτό, οι ανισότητες αυτές αντικατοπτρίζουν μια περισσότερο γενικευμένη ανισοκατανομή στα εισοδήματα των ηλικιωμένων, δεδομένου ότι στα άτομα 65 ετών και άνω το 85% περίπου του εισοδήματός τους προέρχεται από συντάξεις (Καράγιωργας και συνεργάτες 1988, σελ. 174). Επίσης όσο περισσότερο αυξάνεται η ηλικία του ατόμου, τόσο μεγαλύτερη γίνεται η οικονομική εξάρτησή του από τη σύνταξη, με αποτέλεσμα, για τα άτομα ηλικίας άνω των 75 ετών, ο μοναδικός πόρος εισοδήματος να είναι η σύνταξη.

Προκειμένου, όμως, να αποκτήσουμε μια καλλίτερη εικόνα της ανισοκατανομής του εισοδήματος των συνταξιούχων θα χρησιμοποιήσουμε τα στοιχεία που προέκυψαν από τη μελέτη 4.000 νοικοκυριών στην Περιοχή της Πρωτεύουσας Αθηνών για το 1985 (Καράγιωργας και συνεργάτες 1988). Σημειώνεται ότι η μελέτη αυτή επικεντρώνεται μόνο σε αστικά νοικοκυριά και επομένως οι συνταξιούχοι του Ο.Γ.Α. δεν συμπεριλαμβάνονται στο δείγμα.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της μελέτης του Καράγιωργα και των συνεργατών (1988) το μέσο ακαθάριστο ατομικό εισόδημα το 1984 έφθανε στο ύψος των 744.000 δρχ. Το μέσο εισόδημα των συνταξιούχων από όλες τις πιθανές πηγές εισοδημάτων (ενοίκια, μεταβιβάσεις, δωρεές, απασχόληση κ.λπ.) έφθανε τις 633.000 δρχ., ενώ το μέσο ατομικό εισόδημα μόνο από σύνταξη έφθανε τις 533.000 δρχ., ποσό που ισοδυναμεί με την κατώτατη σύνταξη του Ι.Κ.Α. Έτσι προκύπτει ότι η σύνταξη είναι αρκετά μικρότερη από το μισθό ή τις αμοιβές του ελεύθερου επαγγελματία.

Εξετάζοντας το μέγεθος της ανισοκατανομής του εισοδήματος από συντάξεις σε σχέση με το εισόδημα από μισθούς, ενοίκια και άλλες πηγές προέκυψε ότι υπάρχει πολύ μεγαλύτερη ανισοκατανομή στο εισόδημα από συντάξεις παρά στις άλλες μορφές εισοδημάτων (Πίνακας 15).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4
Καμπύλη ανισοκατανομής Lorenz για τις δαπάνες συντάξεων

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Δείκτες ανισοκατανομής Gini για συντάξεις και άλλες πηγές εισοδήματος

Πηγές εισοδήματος	Gini
Συντάξεις	0,318
Μισθοί	0,267
Ενοίκια	0,241
Άλλες πηγές	0,238

Στο Διάγραμμα 4 παρουσιάζουμε διαγραμματικά την ανισοκατανομή των συντάξεων. Το 57% των συνταξιούχων ανήκει στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια (εισόδημα μέχρι 500.000). Αξίζει όμως να διερευνήσουμε κατά πόσο η ανισότητα στα χαμηλά κλιμάκια είναι μικρή, που σημαίνει ότι σχεδόν όλοι οι ασφαλιστικοί οργανισμοί συγκλίνουν σε ένα καθορισμένο ελάχιστο όριο σύνταξης ή υπάρχει μεγάλη ανισοκατανομή που σημαίνει ότι δεν υπάρχει μια οροθετημένη κοινωνική πολιτική ελάχιστης σύνταξης και κάθε ασφαλιστικός φορέας δρα ανεξάρτητα. Ο συντελεστής Gini για κάθε κατηγορία συντάξεων είναι ο ακόλουθος:

1. Πολύ χαμηλά συνταξιοδοτικά κλιμάκια	(μέχρι 300.000)	G=0,256
2. Χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια	(μέχρι 550.000)	G=0,208
3. Μεσαία συνταξιοδοτικά κλιμάκια	(551.000-1.400.000)	G=0,127
4. Υψηλά συνταξιοδοτικά κλιμάκια	(1.401.000-5.000.000)	G=0,036

Έτσι προκύπτει ότι οι ασφαλιστικοί οργανισμοί που παρέχουν υψηλές συντάξεις έχουν υιοθετήσει ένα σχεδόν ομοιογενές φάσμα παροχών. Αντίθετα στα χαμηλά και ιδίως στα πολύ χαμηλά συνταξιοδοτικά κλιμάκια το φάσμα παροχών είναι έντονα ανομοιογενές, με αποτέλεσμα να αναφαίνεται η έλλειψη οποιασδήποτε στοιχειώδους κοινωνικής πολιτικής για τον προσδιορισμό ενός ελάχιστου ορίου συντάξεων (flat rate).

3.7. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΙΑ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η αύξηση των δαπανών για συντάξεις συνδέεται με την επεκτατική δραστηριότητα του κοινωνικού κράτους, τη μεγέθυνση του δημόσιου τομέα και την εν γένει οικονομική δραστηριότητα. Σε μιά προσπάθεια διερεύνησης της σχέσης των συντάξεων με τα μεγέθη των παραπάνω τομέων θα περιοριστούμε σε μια απλή μακροοικονομική εκτίμηση της διαχρονικής εξέλιξης των συντάξεων με τις κοινωνικές δαπάνες, τις δημόσιες δαπάνες και το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Προκειμένου να διερευνήσουμε τις σχέσεις αυτές θα εκτιμήσουμε τα παρακάτω γραμμικά και λογαριθμικά οικονομετρικά υποδείγματα:

$$\begin{aligned} \text{Γραμμικά:} \quad & Pe = Se + bSe + u \\ & Pe = G + gG + u \\ & Pe = Yo + yY + u \\ \text{Λογαριθμικά:} \quad & \log. Pe = \log. Se + b \log. Se \\ & \log. Pe = \log. G + g \log. G \\ & \log. Pe = \log. Yo + y \log. Y \end{aligned}$$

όπου Pe = οι δαπάνες για συντάξεις
 Se = οι κοινωνικές δαπάνες
 G = οι δημόσιες δαπάνες
 Y = ακαθάριστο εθνικό εισόδημα

Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων αυτών παρουσιάζονται για τα γραμμικά υποδείγματα στον Πίνακα 16 για δε τα λογαριθμικά στον Πίνακα 17.

Οι οικονομετρικές συναρτησιακές σχέσεις των Πινάκων 16 και 17 είναι στατιστικά σημαντικές, γιατί φαίνεται να ερμηνεύουν το 99% της μεταβλητότητας (βλ. σταθμισμένο συντελεστή προσδιορισμού \bar{R}^2) της διακύμανσης των συντάξεων. Οι εκτιμηθείσες παράμετροι τόσο για τα γραμμικά υποδείγματα (Πίνακας 16) όσο και για τα λογαριθμικά (Πίνακας 17) είναι επίσης στατιστικά σημαντικές σε υψηλό επίπεδο σημαντικότητας ($P < 0.001$).

Από τις εκτιμήσεις των υποδειγμάτων προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

α) Οι συντάξεις αποτελούσαν το 1962 το 44% των κοινωνικών δαπανών. Λόγω των τιμαριθμικών ανατιμήσεων και των επεκτάσεων στην κάλυψη για συντάξεις, το 1984 το ποσοστό αυτό έφθασε το 70%. Έτσι οι συντάξεις αυξήθηκαν με ταχύτερο ρυθμό από όλες τις άλλες κοινωνικές δαπάνες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

Σχέση δαπανών για συντάξεις με κοινωνικές, δημόσιες
δαπάνες και εθνικό εισόδημα – γραμμικά υποδείγματα

Εξαρτημένη μεταβλητή	Ανεξάρτητες μεταβλητές				\bar{R}^2	F
	Σταθερός όρος	Κοινωνικές δαπάνες	Δημόσιες δαπάνες	Εθνικό εισόδημα		
Δαπάνες για συντάξεις	-12,75 (-2,78)	0,683 (26,75)			0,97	715,54
Δαπάνες για συντάξεις	-5,98 (-2,16)		0,238 (42,93)		0,99	1843,3
Δαπάνες για συντάξεις	-19,56 (-3,80)			0,092 (24,62)	0,96	606,2

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

Σχέση δαπανών για συντάξεις με κοινωνικές, δημόσιες
δαπάνες και εθνικό εισόδημα – λογαριθμικά υποδείγματα

Εξαρτημένη μεταβλητή	Ανεξάρτητες μεταβλητές				\bar{R}^2	F
	Σταθερός όρος	Κοινωνικές δαπάνες	Δημόσιες δαπάνες	Εθνικό εισόδημα		
Δαπάνες για συντάξεις	-1,08 (-10,67)	1,086 (45,87)			0,99	2104,3
Δαπάνες για συντάξεις	-1,52 (-16,31)		0,99 (54,33)		0,99	2951,6
Δαπάνες για συντάξεις	-4,17 (-23,4)			1,20 (43,03)	0,99	1851,8

β) Συγκρίνοντας την εξέλιξη των δαπανών για συντάξεις προς την εξέλιξη των δημόσιων δαπανών προκύπτει ότι οι συντάξεις παρακολούθησαν με τον ίδιο ρυθμό την εξελικτική πορεία των δημόσιων δαπανών. Μια αύξηση κατά 10% των δαπανών προβλέπεται να αυξήσει σχεδόν ισόποσα τις δαπάνες για συντάξεις.

γ) Σε πολλές οικονομετρικές μελέτες γίνεται σύγκριση των μακροοικονομικών μεγεθών με το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν. Λόγω της επεκτατικής δραστηριότητας του δημόσιου τομέα (νόμος Wagner) οι δημόσιες δαπάνες αυξάνονται με ταχύτερους ρυθμούς από το Α.Ε.Π. Η θεωρία αυτή επαληθεύεται και για την περίπτωση των συντάξεων, όπου μια αύξηση κατά 10% του Α.Ε.Π. θα έχει ως συνέπεια την αύξηση των δημόσιων δαπανών για συντάξεις κατά 12%.

Όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση οι δαπάνες για συντάξεις παρουσίασαν μια αυξητική πορεία σε σχέση με το Α.Ε.Π. και τα άλλα δημοσιονομικά μεγέθη. Μια περισσότερο λεπτομερής ανάλυση των διαχρονικών εξελίξεων των συντάξεων ανά ασφαλιστικό φορέα θα επέφερε χρήσιμα αποτελέσματα. Μια περαιτέρω ανάλυση των δαπανών για συντάξεις και των εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης θα έδινε χρήσιμες πληροφορίες για την άσκηση αποτελεσματικής κοινωνικής πολιτικής.

3.8. ΤΙΜΑΡΙΘΜΙΚΗ ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Για να διατηρηθεί η οικονομική ευημερία των ηλικιωμένων σε ένα «αποδεκτό επίπεδο» έχουν αναπτυχθεί διαφορετικές μέθοδοι τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των συντάξεων (indexation). Η Ελλάδα, όπως και ο Καναδάς, το Βέλγιο, η Δανία, η Βρετανία, η Αυστραλία και οι Η.Π.Α. χρησιμοποιούν ένα σύστημα που βασίζεται στο δείκτη τιμών καταναλωτή (C.P.). Η Ολλανδία, η Γαλλία, η Γερμανία και η Νέα Ζηλανδία αναπροσαρμόζουν τις συντάξεις των ηλικιωμένων βάσει των μισθών των εργαζομένων, ενώ το Λουξεμβούργο, η Αυστρία, η Νορβηγία, η Ισπανία, η Σουηδία και η Ελβετία χρησιμοποιούν περισσότερο σύνθετες μεθόδους που βασίζονται σε σταθμικούς δείκτες τιμών.

Η επιλογή του κατάλληλου δείκτη αναπροσαρμογής των συντάξεων έχει πολλές επιδράσεις στην οικονομία και φυσικά αντικατοπτρίζει την οικονομική πολιτική που υιοθετείται σε κάθε χώρα. Εάν στόχος, λοιπόν, της οικονομικής πολιτικής μιας χώρας είναι η μείωση των δαπανών για τις συντάξεις, τότε οποιαδήποτε καθυστέρηση στην τιμαριθμική αναπροσαρμογή των

συντάξεων θα οδηγούσε σε μείωση της ευημερίας των συνταξιούχων και ταυτόχρονα σε μείωση των δαπανών για συντάξεις. Εάν ο στόχος είναι η διατήρηση της ευημερίας των συνταξιούχων στα ίδια επίπεδα με τη γενική οικονομική κατάσταση, τότε ο πλέον ενδεδειγμένος δείκτης είναι ο δείκτης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, γιατί όπως έχει υποστηριχθεί και από το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (I.L.O. 1984) ο δείκτης αυτός αντικατοπτρίζει τη γενική οικονομική δραστηριότητα του συστήματος. Έτσι ο δείκτης αυτός θα μπορούσε να αντικαταστήσει το δείκτη τιμών καταναλωτή ή το δείκτη μισθών.

Στην Ελλάδα οι περισσότεροι ασφαλιστικοί οργανισμοί χρησιμοποιούν το δείκτη τιμών καταναλωτή. Εξαιρέση αποτελεί ο Ο.Γ.Α. όπου οι νομοθετικές μεταρρυθμίσεις για την αύξηση των συντάξεων αντί να έχουν διαχρονικό σταθερό ή αυξητικό χαρακτήρα, έχουν μειωτικό. Στο μέσο αγροτικό νοικοκυριό η συνταξιοδοτική κάλυψη αυξήθηκε γιατί ενώ πριν το 1982 μόνο ένα από τα δύο ηλικιωμένα μέλη έπαιρναν σύνταξη, από το 1982 και μετέπειτα παίρνουν και τα δύο.

Σε μία προσπάθεια μακροοικονομικής διερεύνησης των επιδράσεων των διαφορετικών δεικτών στην τιμαριθμική αναπροσαρμογή των συντάξεων στην Ελλάδα θα χρησιμοποιήσουμε γραμμικά και λογαριθμικά υποδείγματα. Θα εξετασθεί η επίδραση του δείκτη τιμών καταναλωτή (C.P.), του δείκτη τιμών των δημόσιων δαπανών (G.P.), του δείκτη τιμών του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (G.D.P.D.) και των μισθών (W) στις συντάξεις. Οι δείκτες αυτοί αν και παρουσιάζουν μεγάλη συσχέτιση μεταξύ τους, ωστόσο, ασκούν διαφορετικές επιδράσεις στην τιμαριθμική αναπροσαρμογή των συντάξεων (Πίνακας 18). Τα υποδείγματα που θα εκτιμηθούν είναι:

$$\begin{aligned} \text{Γραμμικά: } \text{Pec} &= A + \beta T + \gamma CP + u \\ \text{Pec} &= A + \beta T + \delta GP + u \\ \text{Pec} &= A + \beta T + \varepsilon GDPD + u \\ \text{Pec} &= A + \beta T + \theta W + u \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Λογαριθμικά: } \log \text{Pec} &= \log A + \beta \log T + \gamma \log CP \\ \log \text{Pec} &= \log A + \beta \log T + \delta \log GP \\ \log \text{Pec} &= \log A + \beta \log T + \varepsilon \log GDPD \\ \log \text{Pec} &= \log A + \beta \log T + \theta \log W \end{aligned}$$

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

Μήτρα συντελεστών συσχέτισης
των δεικτών τιμαριθμικής αναπροσαρμογής

	Δ.Τ.Κ.	Δ.Τ.Δ.Τ.	Αποπληθω- ριστής Α.Ε.Π.	Μισθοί	Χρόνος (T)
Δ.Τ.Κ.	1.000	0.99973 (0.0001)	0.99972 (0.001)	0.99718 (0.0001)	0.85257 (0.0001)
Δ.Τ.Δ.Τ.	0.99973 (0.0001)	1.000	0.99983 (0.0001)	0.99808 (0.0001)	0.83420 (0.0001)
Αποπληθωριστής Α.Ε.Π.	0.99972 (0.0001)	0.99983 (0.0001)	1.000	0.99173 (0.0001)	0.85591 (0.0001)
Μισθοί	0.99718 (0.0001)	0.99802 (0.0001)	0.99773 (0.0001)	1.000	0.83813 (0.0001)
Χρόνος (T)	0.85257 (0.0001)	0.85470 (0.0001)	0.85591 (0.0001)	0.83813 (0.0001)	1.000

όπου Δ.Τ.Κ. = Δείκτης Τιμών Καταναλωτή
 Δ.Τ.Δ.Τ. = Δείκτης Τιμών Δημοσίου Τομέα
 Αποπληθωρ. = Αποπληθωριστής Α.Ε.Π.
 Μισθοί = Ελάχιστος μισθός
 T = Χρόνος

(Σε παρένθεση οι τιμές της στατιστικής πιθανότητας $P = 0.0001$)

Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων αυτών παρουσιάζονται στον Πίνακα 19 για τα γραμμικά και στον Πίνακα 20 για τα λογαριθμικά υποδείγματα. Οι συντελεστές προσδιορισμού R^2 παρουσιάζουν στατιστική σημαντική σχέση και οι τιμές του κριτηρίου t δείχνουν ότι οι εκτιμηθείσες παράμετροι για τα γραμμικά υποδείγματα είναι στατιστικά σημαντικές.

Από τις εκτιμήσεις των παραμέτρων των λογαριθμικών υποδειγμάτων προκύπτει ότι τη μεγαλύτερη αναπροσαρμογή στις συντάξεις την ασκούν οι

μισθοί και ο δείκτης τιμών καταναλωτή. Μία αύξηση των μισθών κατά 10% θα αυξήσει τις συντάξεις κατά 1% ενώ μια αύξηση του δείκτη τιμών καταναλωτή κατά 10% θα αυξήσει τις συντάξεις κατά 0,8%. Οι παράμετροι όμως αυτές πρέπει να ερμηνευθούν με κάποια επιφύλαξη γιατί όπως προκύπτει από το t του student δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Για να διερευνήσουμε όμως περισσότερο τη δυναμική επίδραση των διαφόρων δεικτών αναπροσαρμογής των συντάξεων στο επίπεδο μιας επιθυμητής σύνταξης Pec^* θα χρησιμοποιήσουμε ένα περισσότερο δυναμικό υπόδειγμα. Έτσι στο αρχικό υπόδειγμα (1) όπου διερευνάται η επίδραση του χρόνου (T) και των τιμών P στις συντάξεις Pec_t^* και ορίζεται ως:

$$(1) \quad Pec_t^* = \alpha + \beta T + KP + u$$

θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε τη διαχρονική αναπροσαρμογή των συντάξεων της περιόδου t βάσει των προηγούμενων περιόδων $t-1$. Η συνάρτηση αυτή (2) λαμβάνει τη μορφή:

$$(2) \quad Pec_t - Pec_{t-1} = \lambda (Pec_t^* - Pec_{t-1}) + u$$

Η παράμετρος λ λαμβάνει τιμές $0 < \lambda < 1$.

Συνδυάζοντας τις παραπάνω συναρτήσεις λαμβάνουμε το παρακάτω υπόδειγμα (3):

$$(3) \quad Pec = \alpha\lambda + \beta\lambda T + \kappa\lambda Pt + (1-\lambda) Pec_{t-1} + u$$

Επειδή στα δυναμικά υποδείγματα υπάρχουν προβλήματα αυτοσυσχέτισης (Johnston 1974, Koutsoyiannis 1977) κρίθηκε σκόπιμο να υιοθετήσουμε πέρα από την τεχνική των ελάχιστων τετραγώνων και τη μέθοδο της μέγιστης πιθανότητας (maximum likelihood).

Η υιοθέτηση της μεθόδου αυτής (Πίνακας 21) πράγματι, βελτίωσε τις τιμές του κριτηρίου D.W., (Durbin Watson) από 1,41 στο 1,69 που σημαίνει ότι μειώθηκε το πρόβλημα της αυτοσυσχέτισης. Επίσης από τις τιμές του συντελεστή προσδιορισμού R^2 προκύπτει μία βελτίωση στην εκτίμηση του οικονομτρικού υποδείματος. Όπως προκύπτει από τις τιμές του κριτηρίου T του Πίνακα 21 οι εκτιμηθείσες παράμετροι είναι σημαντικές σε υψηλό επίπεδο σημαντικότητας ($P = 0.001$).

Υιοθετώντας το δυναμικό υπόδειγμα Koyek, όπου αξιολογείται η σταθμική επίδραση των διαφόρων χρονικών υστερήσεων (Kmenta 1986) βρέθηκε ότι τελικά στη διαμόρφωση της εξελικτικής τιμαριθμικής αναπροσαρμογής

των συντάξεων στην Ελλάδα τη μεγαλύτερη σημασία έχουν οι δαπάνες για συντάξεις των δύο τελευταίων χρονικών περιόδων και λιγότερο ο ετήσιος δείκτης τιμών καταναλωτή.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η γενικότερη οικονομική ανάπτυξη έχει ουσιαστική επίδραση στην εξέλιξη των συντάξεων και στο οικονομικό μας υπόδειγμα λαμβάνεται υπόψη μέσω της δυναμικής λειτουργίας (βλ. υπόδειγμα Κογέκ).

Μία περαιτέρω ανάλυση της τιμαριθμικής πολιτικής αναπροσαρμογής των συντάξεων ανά ασφαλιστικό φορέα και η συσχέτιση με άλλες παραμέτρους, όπως ο πληθωρισμός και η οικονομική ανάπτυξη θα απέδιδε χρήσιμα συμπεράσματα, για τη χάραξη κοινωνικής πολιτικής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

Σχέση δαπανών για συντάξεις κατά κεφαλή με δείκτες τιμαριθμικής αναπροσαρμογής — Γραμμικά υποδείγματα

Εξαρτημένη μεταβλητή	Ανεξάρτητες μεταβλητές					\bar{R}^2	F
	Σταθιστός όρος	Χρόνος T	Δείκτης τιμών καταναλωτή	Δείκτης τιμών Δημοσίου Τομέα	Αποσπλιθωριστής Α.Ε.Π.		
Δημόσιες συντάξεις κατά κεφαλή	10,936 (3,54)	2,53 (6,32)	0,498 (10,38)			0,980	505,17
Δημόσιες συντάξεις κατά κεφαλή	15,172 (4,93)	2,47 (6,50)		0,459 (11,08)		0,981	566,27
Δημόσιες συντάξεις κατά κεφαλή	12,217 (3,87)	2,47 (6,08)			0,491 (10,30)	0,980	498,48
Δημόσιες συντάξεις κατά κεφαλή	17,242 (5,80)	2,69 (7,96)				0,984 (11,92)	644,34

Τιμές του t-test σε παρένθεση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

Σχέση δαπανών για συντάξεις κατά κεφαλή
με δείκτες τιμαριθμικής αναπροσαρμογής — Λογαριθμικά υποδείγματα

Εξαρτημένη μεταβλητή	Ανεξάρτητες μεταβλητές					\bar{R}^2	F
	Σταθερός όρος	Χρόνος T	Δείκτης τιμών καταναλωτή	Δείκτης τιμών Δημόσιου Τομέα	Απολιθωριστής Α.Ε.Π.		
Δημόσιες συντάξεις κατά κεφαλή	3,04 (11,02)	0,08 (7,18)	0,029 (0,28)			0,966	303,05
Δημόσιες συντάξεις κατά κεφαλή	2,98 (11,68)	0,07 (5,32)		0,062 (0,56)		0,967	306,81
Δημόσιες συντάξεις κατά κεφαλή	3,07 (10,99)	0,08 (6,61)			0,020 (0,18)	0,966	302,27
Δημόσιες συντάξεις κατά κεφαλή	2,72 (6,97)	0,067 (3,92)				0,115 (1,01)	318,58

Τιμές του t-test σε παρένθεση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21

Παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξη
των συντάξεων στην Ελλάδα

Ανεξάρτητες μεταβλητές	Μέθοδος ελάχιστων τετραγώνων	Μέθοδος μέγιστης πιθανότητας
Σταθερός όρος	6,44 (1,90)	4,59 (1,98)
Χρονική εξέλιξη	1,44 (2,36)	0,55 (1,06)
Δείκτης τιμών καταναλωτή	0,29 (3,05)	0,23 (3,30)
Δαπάνες για συντάξεις προηγ. περιόδου (-1)	0,46 (2,32)	0,72 (4,03)
Δαπάνες συντάξεων (-2)	—	0,75 (2,63)
D.W.	1,41	1,69
\bar{R}^2	0,985	0,996

(t – student σε παρένθεση)

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα περισσότερα συνταξιοδοτικά συστήματα στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α., και της Ε.Ο.Κ. έχουν χαρακτήρα στατικά διανεμητικό (PAYG) που σημαίνει ότι το εργαζόμενο δυναμικό χρηματοδοτεί τις συντάξεις των ηλικιωμένων. Το οικονομικό βάρος της χρηματοδότησης των ασφαλιστικών συστημάτων το φέρνουν κυρίως οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες και λόγω της αυξανόμενης γήρανσης του πληθυσμού το βάρος της χρηματοδότησης των συντάξεων προβλέπεται να είναι δυσβάστακτο για τις επερχόμενες γενιές. Η αναλογία συνταξιούχων-εργαζομένων θα επιδεινώνεται, με αποτέλεσμα από 10% του Α.Ε.Π. που ήταν οι δημόσιες δαπάνες για συντάξεις στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. το 1984, να αυξηθούν στο 20% του Α.Ε.Π. το 2040. Έχουν προταθεί διάφορα μέτρα για τον έλεγχο των δαπανών για συντάξεις που αφορούν τόσο την πλευρά των εσόδων όσο και των εξόδων.

Συμπληρωματικά προς τις δημόσιες συντάξεις αναπτύσσεται ένα δίκτυο ιδιωτικών ασφαλίσεων-συμβάσεων (Βρετανία) (contracting out) ή προωθούνται από τα σωματεία και τα συνδικάτα επαγγελματικές συντάξεις (occupational pensions), (Φινλανδία, Σουηδία, Γαλλία, Ελβετία, Ολλανδία). Στην Ελλάδα υπάρχει ένα πολυσχιδές σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων με αποτέλεσμα να υπάρχουν σημαντικές ανισότητες στην ασφαλιστική κάλυψη και στις συνταξιοδοτικές παροχές. Η ανισοκατανομή στις συντάξεις (Gini = 0,318) βρέθηκε να είναι πολύ υψηλότερη από την ανισοκατανομή των μισθών (Gini = 0,267). Στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια η ανισότητα είναι ακόμα μεγαλύτερη. Η κοινωνική πολιτική ασκείται αποσπασματικά και ασυντόνιστα με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ένα ελάχιστο αποδεκτό όριο συντάξεων.

Παρά το γεγονός ότι παρατηρήθηκε αύξηση των συντάξεων τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, ωστόσο, η τιμαριθμική αναπροσαρμογή παρουσιάζει σημαντικές υστερήσεις με αποτέλεσμα να μειώνεται συνεχώς το πραγματικό εισόδημα των συνταξιούχων. Το πρόβλημα είναι οξύτερο για τους ηλικιωμένους συνταξιούχους άνω των 70 και 75 ετών που έχουν και μεγαλύτερη εξάρτηση από τη σύνταξη δεδομένου ότι αυτή αποτελεί την κύρια πηγή εισοδήματος. Η κοινωνική πολιτική θα πρέπει να αναπροσδιορίσει τους στόχους της και να επανεξετάσει την αποτελεσματικότητα των μέσων της για την εξασφάλιση ενός οικονομικά εφικτού και κοινωνικά αποδεκτού ελάχιστου ορίου συντάξεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abel-Smith, B., Townsend, P. (1965). *The Poor and the Poorest*. London: Bell and Sons.
- Αγαλλόπουλος, Χ. (1955). *Κοινωνικές Ασφαλίσεις*. Αθήνα.
- Barr, N. (1987). *The Economics of the Welfare State*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Barro, R. (1977). *Social Security and Private Saving*. University of Rochester.
- Beveridge, W.H. (1944). *Full Employment in a Free Society*. London: Allan and Unwin.
- Brittain, J. (1973). *The Payroll Tax for Social Security*. Washington D.C.: The Brookings Institution.
- Booth, C. (1902). *Life and Labour of the People of London*. 17 Vols. London.
- Cagan, P. (1965). *The Effect of Pension Plans on Aggregate Saving: Evidence from a Sample Survey*. New York: N.B.E.R.
- Darby, M. (1979). *Effects of Social Security on Income and the Capital Stock*. American Enterprise Institute.
- Horlick, M. (1987). "The Relationships Between Public and Private Pension Schemes: An Introductory Overview." *Social Security Bulletin* 50, 7: 15-24.
- I.L.O., (1984). *The Development of Social Security*. Geneva.
- Johnston, I. (1974). *Econometric Methods*.
- Feldstein, M. (1976). "Social Security and Saving: The Extended Life Cycle Theory." *American Economic Review* 66, 2: 76-86.
- , (1974). "Social Security Induced Retirement and Aggregate Capital Accumulation." *Journal of Political Economy* 82, 5: 905-925.
- Καράγιωργας, Σ., Κασιμάτη, Κ. Πανταζίδης, Ν. (1988). *Έρευνα για τη Σύνθεση και την Κατανομή του Εισοδήματος στην Ελλάδα*. — «Μέρος πρώτο: αποτελέσματα για την Περιοχή της Πρωτεύουσας». Αθήνα: Ε.Κ.Κ.Ε.
- Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
- Kmenta, J. (1986). *Elements of Econometrics* (2nd ed) London: Macmillan.
- Koutsoyiannis, A. (1977). *Theory of Econometrics* (2nd ed). London: Macmillan.
- Kotlikoff, L. (1979). "Testing the Theory of Social Security and Life-Cycle Accumulation." *American Economic Review*.
- Lampman, R. (1977). "The Future of Social Security. Proceedings of the 29th Annual Meetings." Madison Wisc. Industrial Relations Research Association, pp. 35-42.
- Munnell, A. (1974). *The Effects of Social Security on Personal Savings*. Cambridge Mass: Ballinger.
- , (1974). "The Impact of Social Security on Personal Savings." *National Tax Journal* 27, 4: 553-567.
- , (1976). "Private Pensions and Savings, New Evidence." *Journal of Political Economy*. 84, 5: 1013-1032.
- , (1988). "Public Versus Private Provision of Retirement Income." *New England Economic Review* May/June: 51-58.
- O.E.C.D. (1977). "Old Age Pension Schemes." Paris.
- , (1979). "Demographic Trends 1950-1990." Paris.
- , (1985). "The Role of the Public Sector." 4, Spring 1985. Paris.
- , (1987). "Reforming Public Pensions. Background, Pressures and Options." Paris.
- O'Higgins, M. 1989. L' Evolution des Besoins Sociaux et la Réponse des Régimes de Sécurité Sociale. Politique en Matière de Pensions au Zieme Siècle in E.I.S.S. Yearbook 1988 pp. 7-30. Acco.
- Παπαλιού, Ο. Φαγαδάκη, Ε. (1989). «Η Επίδραση των Δημογραφικών Εξελίξεων στον Τομέα Υγείας.» Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Κοινωνικής Ασφάλειας, Τομέας Υπηρεσιών Υγείας.

- Πετρόγλου, Α. (1974). *Δίκαιον Κοινωνικής Ασφάλισης*: Αθήναι: Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης (Τόμοι Α' και Β').
- Προβόπουλος, Γ. (1987). *Κοινωνική Ασφάλιση*. Αθήνα Ι.Ο.Β.Ε., Ειδικές Μελέτες 15.
- Rowntree, B.S. (1901). *Poverty. A Study of Town Life*. London: Longman.
- . (1941). *Poverty and Progress: A Second Social Survey of York*. London: Longman.
- Rosa, J.I. (1982). *The World Crisis in Social Security*. Paris: Fondation National d'Economic Politique.
- Samuelson, P.A. (1958). "An Exact Consumption-Loan Model of Interest With or Without the Social Contrivance of Money." *Journal of Political Economy* 66: 467-482.
- Samuelson, P.A. (1975). "Optimum Social Security in a Life-Cycle Growth Model". *International Economic Review* 16: 539-541.
- Schotter, A. (1981). *The Economic Theory of Social Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmahl, W. (1987). "Social Policies for Reducing Demographically Induced Costs in Social Security." *European Journal of Population* 3: 439-457.
- . (1986). "Economic Problems of Social Retirement." Presses Interuniversitaires Européennes Maastricht.
- Stein, B. (1980). *Social Security and Pensions in Transition*. New York: The Free Press.
- Τάτσος, Ν. (1983). «Μερικές Οικονομικές Επιπτώσεις της Κοινωνικής Ασφάλισης.» *Σπουδαία Γ* τεύχ. 1-2: 127-144.
- United Kingdom. (1942). *Social Insurance and Allied Services*. (The Beveridge Report) Cmd. 6404 HMSO London.
- . (1943). *Educational Reconstruction*. Cmd. 6458 HMSO, London.
- . (1944). *A National Health Service*. Cmd. 6502 HMSO, London.
- . (1944). *Employment Policy*. Cmd. 6527 HMSO, London.
- . (1985). *Reform of Social Security*. Cmd. 9517. Volume I. HMSO, London.
- U.S.A. (1987) Department of Health and Human Services Social Security Programs Throughout the World. Washington D.C.
- Verbon, H.A.A. (1987). *The Rise and Evolution of Public Pension Systems*. Netherlands: Martinus Nijhoff.
- . (1986). *Altruism, Political Power and Public Pensions*. Kyklos 1986.
- . (1985). "On the Independence of Financing Methods and Redistributive Aspects of Pension Plans." *Public Finance* 40: 280-290.
- Yfantopoulos, J. (1989). *Health Insurance and Health Reforms in Greece. In European Institute of Social Security: Non Contributory Pensions - Health Care Under Social Security*. Acco - Leuven:
- . (1988α). *Ο Προγραμματισμός του Τομέα Υγείας στην Ελλάδα, Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις*. (β' έκδ.) Αθήνα: Ε.Κ.Κ.Ε.
- . (1988β). «Φτώχεια, Υγεία και Κοινωνική Πολιτική». Μνήμη, Σ. Καράγωργα - Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης ΠΑΣΕΜΕ : 303-339.
- . (1988γ). *Δημογραφική Γήρανση και Συντάξεις στην Ελλάδα και στην ΕΟΚ*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Δημογραφικών Μελετών: 151-161.